



aeres milieu

ingenieursbureau voor bodem, archeologie, geohydrologie, ecologie

RAPPORT
Archeologisch bureauonderzoek
Riooltracé te Escharen

RAPPORT

Archeologisch bureauonderzoek Riooltracé te Escharen (Gemeente Grave)

Aeres Milieu Projectnummer : AM20282
Status rapport : Concept
ISSN Nummer : 2214-5656
Datum : 1 juli 2020

Opdrachtgever : Gemeente Grave
Postbus 7
5360 AA Grave

Opsteller rapport : L. Kruithof MSc. | Drs. D. Hagens | Drs. ing. N.J.W. Van der Feest
Paraaf :

Redactie : Drs. ing. N.J.W. Van der Feest
Paraaf :

Vrijgave : Drs. ing. N.J.W. Van der Feest
Paraaf :

Aeres Milieu B.V.
Noordhoven 4
6042 NW ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl



4002

Disclaimer

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en methoden (opzet conform de geldende richtlijnen en protocollen).

Aeres Milieu accepteert op voorhand geen aansprakelijkheid voor maatregelen of mogelijke beslissingen die de opdrachtgever naar aanleiding van het door Aeres Milieu uitgevoerde onderzoek neemt. Tevens wordt opgemerkt dat Aeres Milieu voor het verkrijgen van de voor het bureau onderzoek noodzakelijke informatie (mede) afhankelijk is van externe bronnen. Voor Aeres Milieu is niet te verifiëren of deze bronnen altijd volledig en zonder fouten zijn. Hierdoor kan Aeres Milieu niet instaan voor de juistheid en volledigheid van de verzamelde historische informatie.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING.....	4
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	7
1. INLEIDING	8
2. WERKWIJZE	10
3. BUREAU-ONDERZOEK	11
3.1 landschappelijke situatie - geomorfologie	11
3.2 Landschappelijke situatie - bodem.....	12
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht	13
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden.....	20
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch kaartmateriaal	25
4. VERWACHTINGSMODEL	30
5. AANBEVELINGEN	33
LITERATUURLIJST	34

Bijlagen:

1	Topografische ligging onderzoeksgebied
2	Archeologische gegevens cf. Archis 3
3A	Archeologische Beleidskaart gemeente Grave
3B	Archeologische Waarden- en verwachtingskaart gemeente Grave
4A	Overzicht geomorfologische kaart
4b	Overzicht geomorfogenetische kaart
5	Overzicht bodemkaart
6	Reliëfkaart

SAMENVATTING

In juni 2020 is door Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de kern van Escharen (gemeente Grave). Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Aan de hand van deze gegevens kan vervolgens een advies over eventueel aanwezige archeologische resten en een mogelijk vervolgtraject worden opgesteld.

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bodemonderzoek is de voorgenomen vervanging van het riool. Het onderzoeksgebied bestaat uit de straten de Zanddijk, Molenpad, Korteweg, Willem van Esterenweg, Rondom de Kerk, Lindelaan, Burgemeester Bourbonplein, Meester Bongaardsweg en de Beerschemaasweg. De diepte van de toekomstige verstoring is niet bekend, maar zal tot in het archeologische niveau worden verstoord, dat in dit gebied vanaf het maaiveld verwacht kan worden. Volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Grave (2011, Bijlage 3) ligt de hele westelijke rand van het plangebied (volledige straat Zanddijk) en de straten Rondom de Kerk en Lindelaan in een zone Categorie 2: “gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie”. De noordelijke helft van het plangebied ligt in de zone Categorie 3: “gebieden van hoge archeologische waarde”. Het zuidelijke en zuidoostelijke deel ligt in de zone Categorie 4: “gebieden met een hoge archeologische verwachting”.¹

Het plangebied is op de geomorfologische kaart niet gekarteerd, vanwege de ligging in bebouwd gebied. Door extrapolatie van de landschappelijke, bodemkundige gegevens en op basis van eerder uitgevoerd onderzoek, ligt het hele plangebied waarschijnlijk binnen een zone van dekzandwelvingen. Op het kaartbeeld van het AHN ligt het plangebied dan ook hoog in het landschap en worden bruine enkeerdgronden verwacht. Het maakt net als het nabij gelegen Gassel en Heihoek deel uit van een hoger gelegen dekzandeiland. In het zuidwesten grenzend aan het plangebied ligt het beekdal van de Graafse Raam. Deze waterloop loopt verder op circa 200 meter ten westen van het plangebied. De huidige loop van de Maas ligt op circa 1,2 kilometer ten noordoosten van het plangebied. Met name de hooggelegen zones in de directe nabijheid van water zal voor jager-verzamelaars een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. In de omgeving van het plangebied zijn enkele vuurstenen artefacten bekend. Deze werden direct langs de Graafse Raam aangetroffen. Voor het zuidwestelijke deel van het plangebied geldt daarom een hoge verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum tot en met mesolithicum. Voor het overige deel van het plangebied geldt een middelhoge verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit deze perioden.

Het plangebied ligt op het westelijke deel van een hooggelegen zandeiland en bestaat waarschijnlijk uit dekzandwelvingen. In de directe omgeving zijn een zeer groot aantal vindplaatsen bekend uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen. Naast meerdere losse vondsten uit het neolithicum werden ook nederzettings- en begravingsresten uit de bronstijd en een aantal nederzettingsresten uit zowel de ijzertijd als de Romeinse tijd aangetroffen, waaronder enkele huisplattegronden en een groot aantal losse vondsten. Ook werden meerdere nederzettingsresten uit de vroege middeleeuwen aangetroffen evenals begravingsresten uit deze periode. Deze vindplaatsen zijn gesitueerd binnen dezelfde landschappelijke situatie als het plangebied. Ter plaatse van de brug vanaf de Beerschemaasweg over de Graafse Raam zijn meerdere vondstmeldingen bekend van een Romeinse knuppelweg en/of brug vervaardigd van houten palen of boomstammen en van brokken tufsteen. Ook werden er vroegmiddeleeuwse munten gevonden. Ter plaatse zal oorspronkelijk een doorwaadbare plaats (voorde) aanwezig zijn geweest. Daarom geldt voor het hele plangebied een hoge verwachting voor nederzettings- en

1 RAAP 2011, *Archeologische beleidskaart gemeente Grave* (RAAP rapport 2214).

begravingsresten uit zowel de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor de ijzertijd, Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen.

Het plangebied bestaat uit het westelijke deel van de bebouwde kom van Escharen. Het omvat het grootste deel van de dorpskern van Escharen inclusief het dorpshart met de Sint Lambertuskerk. Deze kern staat op de AMK aangegeven als een monument van hoge archeologische waarde. Escharen is in de vroege of hoge middeleeuwen als nederzetting ontstaan langs de Graafse Raam. Escharen ontstond als nederzetting rondom een Romaans kerkje uit omstreeks het jaar 1000. Rondom deze kerk ontstond een bescheiden nederzetting, waarbij de historische bebouwing zich vanaf de middeleeuwen concentreerde rondom de kerk (met name de huidige Meester Bongaardsweg) en aan de secundaire wegen zoals het Molenpad en de bedijkte weg Zanddijk, Sint Machutusweg (voormalige Dorpstraat). Uit historisch onderzoek en bestudering van historische kaarten blijkt dat ter plaatse van de kerk, de Zanddijk en de splitsing van de Beerschemaasweg - Zanddijk, Graafschedijk en Rotscheweg meerdere historische bebouwing aanwezig is. Al deze bebouwing gaat aantoonbaar terug tot de 17^e en 18^e eeuw, maar zullen mogelijk middeleeuwse voorgangers hebben gekend. Op basis van deze gegevens geldt voor het hele plangebied een hoge verwachting voor het aantreffen van nederzettingen- en bebouwingsresten uit de periode hoge middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Dit geldt met name ook ter plaatse van de huidige straattracés, aangezien uit de historische gegevens blijkt dat in de 19^e en vroege 20^e eeuw een groot deel van het stratenpatroon een andere, soms bochtiger verloop kende. Hierdoor kunnen resten ook onder het huidige stratenpatroon aanwezig zijn. Specifieke aandachtszones betreffen het huidige dorpshart rondom de in 1863 gebouwde Sint Lambertuskerk, de in 1955 gesloopte korenmolen aan de Zanddijk en de bebouwingsclusters aan de Beerschemaasweg – Zanddijk en Beerschemaasweg – Graafschedijk.

Mogelijk zijn delen van de straattracés tot een bepaalde diepte verstoord als gevolg van de huidige riolering en andere civieltechnische werkzaamheden. Echter is uit de gegevens naar voren gekomen dat het huidige stratenpatroon voor een groot deel niet overeen komt met de historische situatie, waardoor archeologische resten uit de historische perioden (funderingen, paalkuilen, waterputten, etc.) tot diep in de bodem aanwezig kunnen zijn. De hoge archeologische waarden die op de gemeentelijke beleidskaarten wordt gegeven (“gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie”), wordt bevestigd door onderhavige bureauonderzoek. Het plangebied beslaat het grootste deel van de historische kern van Escharen evenals de historische weg Zanddijk. Afgezien daarvan zijn in het overige deel van het plangebied meerdere historische bebouwingsclusters aanwezig en zijn in de directe omgeving van het plangebied een zeer groot aantal vindplaatsen aanwezig uit met name alle perioden vanaf het neolithicum.

Geadviseerd wordt om ter plaatse van het grootste deel van het tracé waar het riool zal worden vervangen, een actieve archeologische begeleiding uit te voeren.

Ter plaatse van het zuidelijke deel van de Sint Machutusweg (deel Korteweg tot Beerschemaasweg) en de Willem van Esterenweg kan voorts worden volstaan met een passieve archeologische begeleiding.

Bij een actieve begeleiding zal een erkende archeologische KNA-actor elke dag gedurende de civieltechnische werkzaamheden aanwezig zijn, waarbij hij/zij ruim de mogelijkheid dient te krijgen om eventueel aangetroffen sporen, structuren of vondsten te documenteren.

Een passieve archeologische begeleiding bestaat uit een dagelijkse inspectie door een erkende archeologische KNA-actor en zo nodig gedurende de dag een begeleiding door amateurarcheologen. De amateurarcheologen kunnen hierbij ook vondsten

signaleren en dit melden aan de betrokken KNA-actor en/of de bevoegde overheid. Daar waar archeologische resten worden aangetroffen, wordt dit omgezet in een actieve archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden.

De archeologische begeleiding dient vooraf te worden uitgevoerd op basis van een nog op te stellen en door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

De resultaten van dit onderzoek dienen getoetst te worden door de bevoegde overheid (gemeente Grave), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen. Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer	: AM20282
OM-nummer	: 4871910100
Soort onderzoek	: Bureauonderzoek
Adres onderzoekslocatie	: Westelijke deel kern Escharen
Toponiem	: Westelijke deel kern Escharen
Gemeente	: Grave
Provincie	: Noord-Brabant
Kadastrale registratie	: Divers
Coördinaten	: Centraal 179.714; 417.190 NW: 179.614; 417.348 NO: 179.789; 417.498 ZW: 179.525; 416.988 ZO: 179.963; 417.009
Lengte	: Circa 1,8 kilometer
Huidig locatie gebruik	: Openbare weg (asfalt, trottoir, groenstrook)
Aanleiding onderzoek	: Riolvervanging
Opdrachtgever	: Gemeente Grave
Bevoegde overheid	: Gemeente Grave
Archeologisch adviseur	: Dhr. B. Goudswaard
Opslag documentatie en materiaal	: Noordhoven 4 te Roermond tot deponering bij provinciaal depot te 's-Hertogenbosch
Datum uitvoering	: juni 2020

1. INLEIDING

In opdracht van de gemeente Grave heeft Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd op de locatie:

Adres onderzoekslocatie	: Westelijke deel kern Escharen
Gemeente	: Grave
Oppervlakte	: 1,8 kilometer
Huidig gebruik van de locatie	: Openbare weg (asfalt, trottoir, groenstrook)
Toekomstig gebruik	: Openbare weg (asfalt, trottoir, groenstrook)

Dit archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de BRL SIKB 4000 (protocol 4002), KNA 4.1. Het archeologische onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek naar de historie en bodemgesteldheid van de onderzoekslocatie.

Aanleiding

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bodemonderzoek is de voorgenomen vervanging van het riool. Het onderzoeksgebied beslaat de straten de Zanddijk, Molenpad, Korteweg, Willem van Esterenweg, Rondom de Kerk, Lindelaan, Burgemeester Bourbonplein, Meester Bongaardsweg en de Beerschemaasweg. De diepte van de toekomstige verstoring is niet bekend, maar zal waarschijnlijk tot in het archeologische niveau worden verstoord, dat in dit gebied vanaf het maaiveld verwacht kan worden.

De bevoegde overheid, de gemeente Grave, heeft op gemeentelijk niveau een archeologisch beleid vastgesteld en beschikt over een Archeologische Verwachtings- of Beleidsadvieskaart. Volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Grave (2011, Bijlage 3A) ligt de hele westelijke rand van het plangebied (volledige straat Zanddijk) en de straten Rondom de Kerk en Lindelaan in een zone Categorie 2: “gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie”. De noordelijke helft van het plangebied (straten Korteweg, Molenpad, Willem van Esterenweg, Meester Bongaardsweg, Burgemeester Bourbonplein en het noordelijke deel van de Sint Machatusweg) liggen in de zone Categorie 3: “gebieden van hoge archeologische waarde”. Het zuidelijke en zuidoostelijke deel (zuidelijke deel van de Sint Machatusweg en de Beerschemaasweg) liggen in de zone Categorie 4: “gebieden met een hoge archeologische verwachting”.² Hiervoor gelden de volgende beleidsregels:

- Categorie 2: Onderzoeksplicht bij verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en verstoringsoppervlakte van meer dan 50 m².
- Categorie 3: Onderzoeksplicht bij verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en verstoringsoppervlakte van meer dan 100 m².
- Categorie 4: Onderzoeksplicht bij verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en verstoringsoppervlakte van meer dan 250 m².

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd. Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud *in-situ* of eventueel vervolgonderzoek.

Plangebied

Het plangebied bestaat uit het westelijke deel van de kern van Escharen. Het omvat de straten de straten Zanddijk, Molenpad, Korteweg, Willem van Esterenweg, Rondom de Kerk, Lindelaan, Meester Bongaardsweg en de Beerschemaasweg. Momenteel is het plangebied in gebruik als openbare geasfalteerde weg en is verder in gebruik als trottoir en groenstrook (Figuur 1).



Figuur 1. Ligging plangebied. Het plangebied is aangegeven met het rode kader (bron: PDOK Viewer via QGIS).

2. WERKWIJZE

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (Archis3)
- Archeologische Waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Grave
- Archeologische Beleidskaart van de gemeente Grave
- Specifieke lokale informatie (heemkundekring, amateurarcheologen)

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra)
- Geomorfologische kaart (Alterra, uit Archis2)
- Geomorfogenetische kaart van de gemeente Grave
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2)

Historische kaarten

- Historisch kadastraal minuutplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (tot 2017)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst. Alle relevante informatie van de Heemkundekring van Escharen (Esters Heem) is verwerkt in het rapport.

3. BUREAU-ONDERZOEK

3.1 landschappelijke situatie - geomorfologie

De omgeving van het plangebied ligt op de Lage Maasterrassen³ en is onderdeel van het Midden Nederlandse rivierengebied.

Het plangebied maakte ooit deel uit van het stroomgebied van de Maas (Bijlage 5c). Deze bedding verliet de Maas in de loop van het Weichselien (circa 115.00 – 11.700 jaar geleden). Deze afzettingen bestaan uit matig grof tot uiterst grof en grindhoudend zand en behoort tot de Formatie van Beegden. Het Weichselien wordt gekenmerkt door kouder en droger klimaat.⁴ In deze periode breidde het landijs zich sterk uit in Europa. Gedurende het grootste deel van het Weichselien was de bodem bevroren en schaars begroeid. De rivieren hadden in deze periode een sterk vlechtend (of verwilderd) karakter met meerdere lopen met een wisselend debiet. Deze geulen zijn in het huidige landschap nog steeds zichtbaar als langgerekte laagten (Bijlage 4, kleur: (licht) groen). Ten zuidwesten grenst het plangebied aan een geul van een vlechtend afwateringsstelsel (code 2R10). Dit betreft het dal van de Graafsche Raam.

Tijdens de koudste periode (onder periglaciale klimaatomstandigheden) van het Weichselien, met name tijdens het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000 – 14.700 jaar geleden) en in sommige periode van het Laat-Glaciaal (circa 14.700 – 11.700 jaar geleden) kreeg de wind vat op de natuurlijke bodem waardoor op grote schaal verstuiving optrad. Hierbij werd dekzand afgezet.⁵ Dit dekzand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond en gesorteerd en arm aan grind. Het dekzand wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Boxtel gerekend. Dit dekzand is meestal enkele meters dik. Het reliëf dat tijdens de dekzandafzetting is ontstaan, wordt gekenmerkt door vlaktes met depressies en dekzandruggen of dekzandkoppen. Ten (zuid)oosten van het plangebied bevinden zich zulke dekzandruggen (Bijlage 5, kleur: geel).

In het Holocene (vanaf circa 11.700 jaar geleden) werd het klimaat warmer en vochtiger. Het landschap is door geologische processen weinig meer veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en de beken sneden zich in, waarbij ze de natuurlijke laagten volgden die soms al in het Pleniglaciaal werden gevormd.

De huidige Maas stroomt nu op circa 1,2 kilometer ten noordoosten van het plangebied. Deze huidige Maasloop werd actief vanaf de 3^e eeuw na Chr. Tot in de late middeleeuwen vonden regelmatig overstromingen van de Maas plaats. De aanleg van de dijken in het gebied vonden plaats gedurende de eerste helft van de 14^e eeuw. In de omgeving van het plangebied hebben in de 20^e eeuw grootschalige zandafgravingen plaatsgevonden. Uit oude kaarten blijkt dat in het verleden reliëf aanwezig was met name ten oosten van het plangebied.

Op de geomorfologische kaart (Bijlage 4A) is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in bebouwd gebied. Door extrapolatie van de landschappelijke, bodemgegevens en met de interpretatie van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, Bijlage 6) kan de geomorfologische situatie afgeleid worden.

3 Rensink *et al.*, 2016.

4 Berendsen 2008, 183.

5 Berendsen 2004, 190.

De bebouwde zone wordt omringd door verschillende landschappelijke eenheden: dekzandruggen (code 3L5), vlakte ontstaan door afgraving of egalisatie (code 2M48), geul van vlechtend afwateringsstelsel (code 2R10) en terrasrest-rug bedekt met dekzand (code 3K23). Het AHN (Bijlage 6) laat zien dat het hele plangebied hoog in het landschap ligt. Volgens de bodemkaart (Bijlage 5) wordt in het grootste deel van het plangebied een hoge bruine enkeerdgrond (code bEZ30) verwacht. Op basis van deze gegevens bevindt het plangebied zich waarschijnlijk op een dekzandrug al dan niet met oud-bouwlanddek (code 3L5). De maaiveldhoogte in het plangebied varieert tussen circa 9,54 en 10,05 meter +NAP. Heel duidelijk zijn op het kaartbeeld ook de afgegraven zones te herkennen ten zuiden en zuidoosten van het plangebied (Bijlage 6, groene zones). Op de Geomorfogenetische kaart van de gemeente Grave (Bijlage 4b) ligt het plangebied nagenoeg geheel in een zone die staat aangemerkt als lage rivierduinen (code rl).

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

Op de bodemkaart (Bijlage 5) wordt in het grotendeel van het plangebied hoge bruine enkeerdgronden gevormd in grof zand (code bEZ30) verwacht. In het zuidwestelijk deel worden beekkeerdgronden in (code pZg21) verwacht.

Bij enkeerdgronden is sprake van een eerdlaag of plaggendek. Dit (plaggen)dek is ontstaan doordat in sommige gevallen al vanaf de late middeleeuwen op grote schaal het systeem van potstalbemesting werd toegepast.⁶ Om de grond vruchtbaarder te maken, werden plaggen met het mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid. In de loop der tijd is hierdoor een plaggendek op de oorspronkelijke bodem ontstaan.⁷ De totale dikte van het plaggendek is bij de enkeerdgronden meer dan 50 centimeter.⁸ De bouwvoor (Aap-horizont) is grijsbruin tot zwart van kleur. Hieronder liggen oudere niveaus/lagen van het plaggendek (Aa-horizont), die meestal wat lichter van kleur zijn. Dergelijke cultuurdekken kunnen een beschermende werking hebben voor de potentieel aanwezige archeologische lagen.

De hoge enkeerdgronden betreffen de oudste opgehoogde gronden, die over het algemeen op de hogere dekzanden liggen. De lage enkeerdgronden werden pas later in gebruik genomen vanwege de lagere ligging in het beekdal. Door de hogere grondwaterstand was de sterke ophoging met plaggen niet alleen noodzakelijk voor de bemesting maar ook om de nattere gronden toegankelijk te maken.

De kans bestaat dat er onder het plaggendek nog een restant van het oorspronkelijke bodemprofiel wordt aangetroffen. Dit hoeft echter niet zo te zijn zoals vaker blijkt bij archeologisch onderzoek in bijvoorbeeld het oosten van Brabant. Indien sprake is geweest van een snelle ophoging, dan zou men onder het plaggendek nog een intacte A-horizont kunnen vinden. Deze laag onderscheidt zich door een hoger humusgehalte en een meer donkere kleur. Echter, door verploeging zijn vaak de oorspronkelijke A- en E-horizont meestal reeds opgenomen in het plaggendek.

Indien de oorspronkelijke bodem bestaat uit een podzolbodem kunnen op een dieper niveau nog (restanten van) een B- en/of BC- horizont voorkomen.

6 Spek 2004,

7 Hiddink en Renes 2007.

8 De Bakker en Schelling 1989, 141.

Beekeerdgronden zijn kenmerkend voor lagere gronden en dalen, waar vanwege de hoge grondwaterstand geen podzolering kan plaatsvinden. Door de aanvoer van organische stof ontstaat na verloop van tijd een bodem met een matig dik humeus dek (15-30 centimeter). De bovengrond van de beekeerdgrond (A-horizont) is circa 20-30 centimeter dik en zwart van kleur, en van natuurlijke oorsprong. De samenstelling van de ondergrond loopt sterk uiteen van zeer sterk lemig, zeer fijn zand tot leemarm, grindhoudend, matig fijn tot plaatselijk matig grof zand. De beekeerdgronden bevatten roestvlekken tot in de bovengrond. De aanwezigheid van roestvlekken duidt op een (zeer) slechte ontwateringstoestand van de ondergrond van deze bodem.

Grondwatertrap

De mogelijk aanwezige gronden worden gekenmerkt door een gemiddeld lage grondwaterstand (GWT), te weten grondwatertrap VII voor de bruine enkeerdgronden en grondwatertrap VI voor de beekeerdgronden. Dit zijn de gemiddelde grondwaterstanden die op de bodemkaart staan aangegeven. Dit betekent dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand voor GWT VII tussen de 80 en 140 centimeter beneden maaiveld ligt en voor GWT VI tussen 40 en 80 centimeter beneden maaiveld. De gemiddeld laagste grondwaterstand voor GWT VI ligt dieper dan 160 centimeter beneden maaiveld en voor GWT VI dieper dan 120 centimeter beneden maaiveld. Dit duidt op zeer goed ontwaterde gronden. Deze lage grondwaterstand zorgt voor slechte bewaringsomstandigheden voor eventuele organische resten.

3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht

De bestudeerde en beschikbare bronnen hebben het volgende beeld kunnen schetsen over de geschiedenis van Escharen.

Escharen is als nederzetting ontstaan langs het riviertje de Graafse Raam. Het is gesitueerd op een hoger gelegen zandgrond tussen deze rivier en de Maas die ten noordoosten van Escharen stroomt. Het ligt in het westelijke deel van een hoger gelegen zandeiland van dekzanden en landduinen, tezamen met Gassel en Heihoek. De nederzetting Escharen ligt als het ware tussen de Maasbeddingen in het noorden, de lager gelegen Maasterrassen in het oosten en direct ten westen het lager gelegen dal van de Graafsche Raam.⁹

De eerste schriftelijke vermelding van de nederzetting vinden we in een 1200-1225 als sprake is van *Escre* en *Escheren*. Latere vermeldingen zijn *Eyscheren* (1308) en *Eeschernen* (14^e eeuw). De plaatsnaam is vermoedelijk een samenstelling van *esc* 'es' en *haru* dat te vertalen is als 'zandige heuvelrug'¹⁰, hiermee verwijzend naar de hoger gelegen dekzandgronden waarop de kern gelegen is of mogelijk naar het hele zandeiland.¹¹

Escharen gaat in oorsprong verder terug dan de eerste vermeldingen in de bronnen. De dorpskerk van Escharen kent een voorganger in de vorm van een Romaanse kerk die in oorsprong tot omstreeks 1000 teruggaat (zie verder). Ook werden direct ten noordwesten van de kern, langs het dal van Graafse Raam, meerdere bewoningsresten aangetroffen, waaronder vroegmiddeleeuwse bewoning en begravingen (zie ook paragraaf 3.4, monumentnummer 5161).

9 Keunen, Boshoven en Van der Veen 2011, 83.

10 Van Berkel en Samplonius 2006, 130.

11 www.estersheem.nl.

In de 13^e eeuw had de abdij van Echternach enkele bezittingen in Escharen in de vorm van hoeven. In de middeleeuwen was ook sprake van een *hoff tot Escheren*. In de 15^e eeuw werd dit mogelijk domaniale hof omgezet in een pachtgoed of leengoed dat in bezit kwam van de heren van Cuijk.

In het dorp lagen nog andere bezittingen van de heren van Cuijk, zoals *opt Rotte* en *den hoff tot Schadescheren* en ook de kloosterode van de kartuizers van Vught hadden bezittingen in Escharen.¹² Het is voornamelijk niet duidelijk waar deze middeleeuwse bezittingen zich bevonden binnen Escharen.

In de late middeleeuwen had Escharen al een eigen rechtbank (laatbank), verbonden aan een laathof ofwel vroenhof. Vanaf omstreeks 1500 had het dorp ook een eigen schepenbank. Na de Franse tijd werd Escharen een eigen gemeente. In 1942, ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, werd de gemeente samengevoegd met de gemeente Grave.

De parochiekerk Sint Lambertuskerk

De huidige Lambertuskerk aan de Burgemeester Bourbonplein, de parochiekerk van Escharen, werd in 1863 gebouwd. Het gebouw kent meerdere voorgangers. Omstreeks 1000 was ter plaatse al een houten kerk aanwezig. In 2001 werd tijdens een archeologische opgraving sporen aangetroffen van houten paalfunderingen. De parochie van Escharen stond in verbinding met het bisdom Luik (het domkapittel van Sint-Lambertus), en niet direct met de abdij van Echternach. Om die reden wordt niet verwacht dat de kerk binnen de bezittingen van deze abdij lagen en de genoemde hoeven niet zondermeer bij de kerk gezocht moeten worden.¹³

Deze kerk werd omstreeks 1150 vervangen voor een stenen kerkgebouw, opgetrokken in tufsteen. Medio 13^e eeuw werd deze verbouwd en/of uitgebreid tot een bakstenen kerk. De kerk werd in 1486 voort het eerst genoemd in de schriftelijke bronnen. Na de Vrede van Münster in 1648 ging de kerk over op de protestanten. Als reactie daarop werd in 1672 door de katholieken een schuurkerk gebouwd. Deze schuurkerk werd een pelgrimsoord voor de heilige Machutus, apostel van Bretagne. In 1794 werd deze schuurkerk verwoest door een brand. In 1799 werd de schuurkerk vernieuwd. Het kerkgebouw was flink beschadigd tijdens het beleg van Grave in 1674. Het was gebruikt als veestal en er was geen onderhoud of herstelwerkzaamheden meer aan gepleegd. In 1863 werd de huidige neogotische kerk gebouwd direct ten zuiden van de schuurkerk, iets zuidelijker dan de locatie van de middeleeuwse kerk. De schuurkerk werd daarom afgebroken. In 1930 vond een uitbreiding plaats in de vorm van de bouw van een zijbeuk.¹⁴ De oude pastorie die oorspronkelijk links naast kerk stond, werd vervangen door de nieuwe pastorie achter de kerk. Als gevolg hiervan stond meer ruimte voor een kerkplein. Ook werd de Lindelaan aangelegd.¹⁵

12 Keunen, Boshoven en Van der Veen 2011, 83. Van de Brand, Douma.

13 Keunen, Boshoven en Van der Veen 2011, 83.

14 www.esteren.nl

15 www.estersheem.nl



Figuur 2. Detail van de kaart van Hendrik Verhees uit 1794. Centraal in het dorp staat de kerk afgebeeld. De omringende bebouwing zal eerder schematisch zijn ingetekend, al is het stratenpatroon wel te herkennen (bron: www.estersheem.nl).



Figuur 3. Tekening uit 1602 van de Lambertuskerk. Op basis van het archeologisch onderzoek uit 2001 en 2002 berust de weergave van de kerk op fantasie (bron: Van Genabeek 2002, 8).

Historische bebouwing

De oudste bebouwing ontwikkelde zich direct rondom de Lambertuskerk in het dorps hart (met name langs de huidige Meester Bongaardsweg) en aan de secundaire wegen zoals het Molenpad en de bedijkte weg Zanddijk, Sint Machutusweg (voormalige Dorpstraat).

Zanddijk

De Zanddijk liep langs de Graafse Raam vanaf Grave tot aan de brug over de Graafse Raam bij de Beerschemaasweg. Deze fungeerde als zomerdijk. De bebouwing aan de bedijkte weg Zanddijk bestond met name uit boerderijen. Op basis van de historische gegevens en uit bestudering van historische kaarten gingen deze boerderijen in oorsprong terug tot tenminste de 17^e eeuw. Aan de Zanddijk lag bijvoorbeeld boerderij De Wever uit 1665. Deze is in 1972 gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw.¹⁶ Omstreeks 1960 werd de Zanddijk rechtgetrokken en verhard. Tot die tijd was het een grindpad.

Aan de Zanddijk bevond zich tot 1955 een korenmolen. In de volksmond stond deze in 1818 gebouwde molen bekend als 'molen op de Zanddijk'. Echter kan deze molen een voorganger hebben gekend. In het jaar 1663 was sprake van een Escharense molen. Het is niet bekend of deze op dezelfde locatie gesitueerd was.



Figuur 4. Kadastrale kaart uit 1851 met de korenmolen langs de Zanddijk. In het dorps hart is de schuurkerk en de pastorie en de school te zien. (bron: www.estersheem.nl).



Figuur 5. Oude foto van de korenmolen met op de achtergrond de Lambertuskerk (bron: www.estersheem.nl).



Figuur 6. Vroeg 20^e-eeuwse foto van de Dorpsstraat, de huidige Sint Machutusweg, kijkende in noordelijke richting. Aan de linkerzijde het huidige pand Sint Machutusweg 11 (1908) en het voormalige raadhuis Sint Machutusweg 7-9 (1876). Rechts op de achtergrond de Sint Lambertuskerk. Grote delen van de Sint Machutusweg zijn nog onbebouwd (bron: www.esteren.nl).

De Hekkens

Ook aan de Beerschemaasweg. Bevonden zich kleine clusters van bebouwing. De Beerschemaasweg stond voorheen ook bekend als de Grindweg en liep in westelijke richting via een brug over de Graafse Raam. Aan het kruispunt van de Graafschedijk met de Beerschemaasweg en de Rotscheweg lag een bebouwingscluster dat bekend stond als “De Hekkens”. Mogelijk verwijst de naam naar dit kruispunt van wegen waar vroeger tol werd geheven en dat daarvoor de wegen met hekken waren afgesloten. Een aangrenzend perceel stond bekend als het 'Rot' en verwijst mogelijk naar het roten van vlas. De bebouwing aan dit kruispunt gaat terug tot tenminste de 18^e eeuw.¹⁷

Escharen en de waterhuishouding

Ondanks dat Escharen hoger in het landschap lag, had het in het verleden veel overlast van water. In 1570 verkreeg het Waterschap van Escharen en Gassel middels een dijkbrief toestemming voor de aanleg van een ringdijk rond dit dekzandeiland, zie ook Figuur 7.¹⁸ De Graafse Raam, direct ten westen van de oude kern, liep als een lager gelegen zone tussen de hogere zandgronden van Escharen en Velp. Hier lagen de weilanden.

In het zuidelijke deel vonden regelmatig dijkdoorbraken van deze ringdijk plaats doordat door hoog water de Beerse Maas overstroomde (Figuur 8). Dit was het gevolg van de Beerse Overlaat. Tussen Cuijk en Grave werden bij de bedijken van het gebied in de 16^e eeuw twee oevergedeelten onbedijkt gelaten danwel voorzien van een lage dijk. Hiermee ontstond een overlaat van het Maaswater. Het water was met name ter hoogte van Beers nauwelijks meer in te dammen. Door de overlaat stroomde het water bij Cuijk de overlaat in en stroomde via de Dieze bij 's-Hertogenbosch er weer uit. Gedurende de eeuwen daarna ontstond uit deze overlaat een eigen rivier, de Beerse Maas.

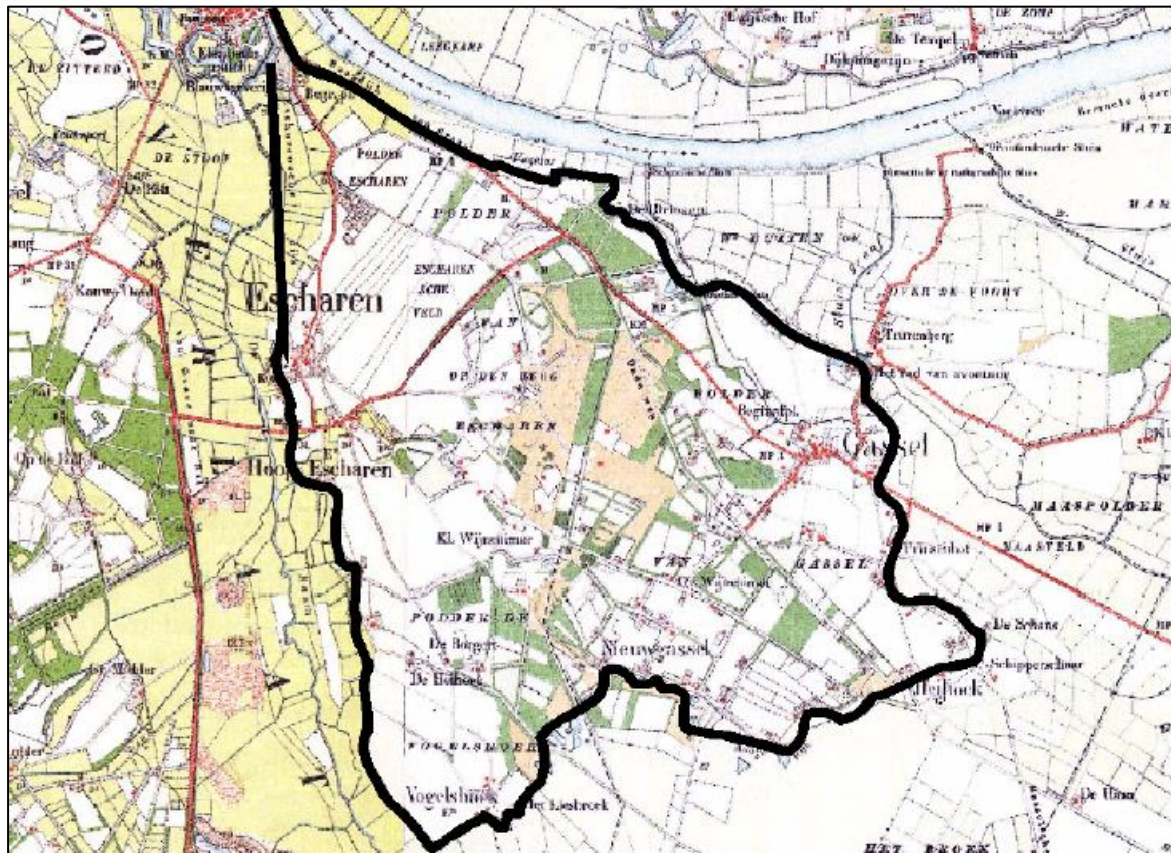
De overstromingen van de Beerse Maas bleven aanhouden totdat in 1942 de Beerse Overlaat werd gesloten en daarmee ook aan de overstromingen een eind kwamen.¹⁹ Van deze dijk zijn nog maar enkele delen bewaard gebleven. Als gevolg van ruilverkaveling en heraanleg van de straten, zoals de Zanddijk, verdwenen delen van deze dijk. De verdwenen dijken, direct langs de Graafse Raam, staan op de Archeologische beleidskaart (Bijlage 3) aangegeven als “Dijken of kades” (donkerrode lijn) en gelegen in een zone Categorie 2: “gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie”.²⁰

¹⁷ www.estersheem.nl

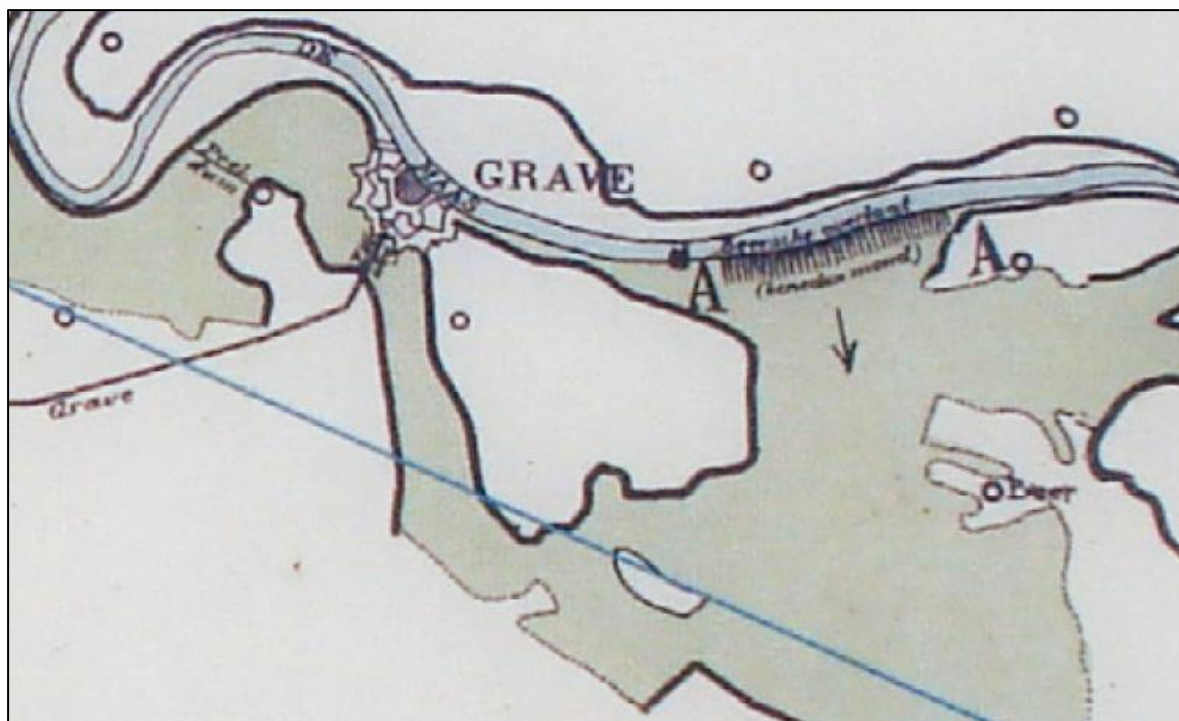
¹⁸ De Bont en Maas 2005, 41.

¹⁹ De Bont en Maas 2005, 41; Keunen, Boshoven en Van der Veen 2011, 84.

²⁰ RAAP 2011, *Archeologische beleidskaart gemeente Grave* (RAAP rapport 2214).



Figuur 7: De ringdijk aangegeven met de zwarte contouren op een 19^e-eeuwse kaart. Hierop is goed te zien dat Escharen op het westelijke deel van het dekzandeland ligt met direct westelijk daarvan het buitendijks gelegen, lager gelegen dal van Graafse Raam (Bron: De Bont en Maas 2005, 41).



Figuur 8: Het overstromingsgebied van de Beerse Maas, aangegeven met de groene zones, ter hoogte van Grave. Duidelijk zijn de contouren te zien van de ringdijk rondom het dekzandeland van Escharen-Gassel-Heihoek (vergelijk figuren 3 en 4) (bron: www.estersheem.nl).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd gedurende de winter van 1939-1940 bij Grave het gemaal dichtgezet, waardoor het hele stroomgebied van de Graafse Raam onder water werd gezet. Het was hiermee onderdeel van de Peel-Raamstelling en had als doel om de Duitse troepen tegen te houden om de Raam over te steken.²¹

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Grave (2011, Bijlage 3A) ligt de hele westelijke rand van het plangebied (volledige straat Zanddijk) en de straten Rondom de Kerk en Lindelaan in “gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie” (categorie 2). De noordelijke helft van het plangebied (Korteweg, Molenpad, Willem van Esterenweg, Meester Bongaardsweg, Burgemeester Bourbonplein en het noordelijke deel van de Sint Machatusweg) liggen in “gebieden van hoge archeologische waarde” (categorie 3) en het zuidelijke en zuidoostelijke deel (zuidelijke deel van de Sint Machatusweg en de Beerschemaasweg) liggen in “gebieden met een hoge archeologische verwachting” (categorie 4).²²

Deze verwachtingszones corresponderen met de zones zoals weergegeven op de Archeologische Waarden- en verwachtingskaart van de gemeente Grave (2011, Bijlage 3B). De “gebieden van hoge archeologische waarde” (categorie 3) staan op deze kaart aangegeven als archeologische monumenten (AMK terreinen), zoals deze ook staan ingetekend op de Archeologische monumentenkaart (AMK) op de Archiskaart (Bijlage 2).

Dorpskern Escharen

Monumentnummer 16.846

Het terrein in het noordelijke deel van het plangebied betreft de historische dorpskern van Escharen, aangegeven als een monument van hoge archeologische waarde. Binnen de contouren, gebaseerd op historisch kaartmateriaal uit de 19^e- en vroeg 20^e-eeuw kunnen bewoningsresten aanwezig zijn die samenhangen met de bewonings- en nederzettingsgeschiedenis van Escharen.

Binnen deze dorpskern zijn in het verleden meerdere archeologische onderzoeken uitgevoerd en vindplaatsen aangetroffen.

Zaakidentificatie 2023747100

In 2001 voerde BAAC een opgraving uit ter plaatse van de oude kerk van Escharen, in verband met de nieuwbouw van het dorpshuis (zie ook paragraaf 3.3 en figuur 9). De onderzoekslocatie ligt aan de splitsing van de Willem van Esterenweg – Meester Bongaardsweg en grenst nagenoeg aan het huidige plangebied. Hierbij werden de fundamenten aangetroffen van diverse fasen van voorgangers. De oudste fase betreft het gebruik van tufsteen uit waarschijnlijk de 12^e eeuw. Mogelijk heeft deze een houten voorganger uit omstreeks 1000. De laatste fase van de middeleeuwse kerk stamt waarschijnlijk uit de 16^e eeuw. In de kerk waren nog diverse vloerniveaus aanwezig. In en rond de kerk is een groot aantal begravingen aangetroffen.

²¹ www.estersheem.nl

²² RAAP 2011, *Archeologische beleidskaart gemeente Grave* (RAAP rapport 2214).

Hiervan werden er enkele geborgen. Na afloop van het onderzoek zijn door amateurarcheoloog M. Koolen verdere waarnemingen verricht. Daarbij werden onder andere sporen van een houten kerk aangetroffen. Verder werd veel bouwfragmenten verzameld.²³



Figuur 9: Het opgravingssterrein van BAAC kijkende in oostelijke richting. Links is de Meester Bongaardsweg te zien. Op de voorgrond zijn de funderingen van de toren te herkennen (bron: Van Genabeek 2002, 10).

Zaakidentificatie 2962951100

Aan de noordzijde van de huidige Lambertuskerk bevindt zich een waarneming. Hier werd in 2000 een waarneming gedaan op basis van enkele gegraven gaten, bedoeld om de aard van de bodem ter plaatse vast te stellen. Dit i.v.m. geplande nieuwbouw waarbij circa 150 cm grond wordt afgegraven. Hierbij werd een uitbraaksleuf en mergel ornamenten en mergelpuin gevonden evenals 17^e en 18^e-eeuws aardewerk.

Zaakidentificatie 2474853100

In 2015 werd door Econsultancy een opgraving uitgevoerd ter plaatse van de begraafplaats, ten noorden van het dorps huis. Het terrein ligt aan de Willem van Esterenweg en grenst aan het huidige plangebied. Tijdens het vernieuwen van het pad op de begraafplaats werden de gewelven van twee keldergraven gevonden. Besloten werd om deze te documenteren en de menselijke resten met alle bijgiften her te begraven in een van de twee keldergraven. De graven dateren vermoedelijk uit de 18^e of de 19^e eeuw, in de periode dat de katholieken een schuurkerk gebruikten. Vermoedelijk is de locatie waar momenteel de begraafplaats is, ook tijdens de Reformatie (deels) in gebruik geweest als kerkhof.

²³ Van Genabeek 2002.

Zaakidentificatie 3131398100

Nabij de splitsing van de Zanddijk-Korteweg, nagenoeg grenzend aan het plangebied, werd in de 19^e eeuw een Merovingisch potje met 65 munten (6^e – 7^e eeuw). Ook zou ter plaatse tijdens een andere periode een prehistorische stenen bijl zijn gevonden.

Noordwestelijk van de dorpskern, Graafse Raam

Monumentnummer 5161; zaakidentificatie 2714329100, 2922231100, 3263039100, 3149680100, 3263047100, 2963656100 en 3263030100

Op een afstand vanaf 40 meter ten noordwesten van het plangebied (deel Zanddijk) ligt een ander monument van hoge archeologische waarde. Binnen dit terrein, gelegen op een dekzandrug en direct aan het beekdal van de Graafse Raam, zijn bewoningsresten bekend uit de periode ijzertijd en/of de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Direct ten noorden van het monument werden tijdens een opgraving in 1981 twee huisplattegronden uit de ijzertijd en/of de Romeinse tijd aangetroffen en tien inhumatiegraven uit de vroege middeleeuwen (zaakidentificatie 2714329100). Op en om het huidige terrein zijn vondsten gedaan uit de vroege middeleeuwen, midden- en laat-Romeinse tijd, maar ook vondsten uit het mesolithicum, neolithicum, bronstijd (mogelijk crematiegraven). Men vond Drakenstein-achtig aardewerk uit de bronstijd (zaakidentificatie 3263039100), meerdere Romeinse gebruiksvoorwerpen en munten (zaakidentificatie 3149680100, 3263047100 en 2963656100) en bronzen stijgbeugelbeslag uit de vroege middeleeuwen (zaakidentificatie 3263030100). Waarschijnlijk heeft de vroegmiddeleeuwse nederzetting een Romeinse voorganger gehad. De prehistorische vondsten duiden wellicht eveneens op bewoning. Naast het terrein van de opgraving lag een terrein met dennenbomen die in 1995 werden verwijderd en werd er een akker van gemaakt. Doordat er tot een diepte van 40 cm werd geploegd, werden aardewerk en crematieresten uit de bronstijd evenals Romeins en vroegmiddeleeuws aardewerk gevonden. Mogelijk zijn veel grondsporen en de bewoningslaag vernietigd. De exacte vondstlocatie is niet duidelijk (zaakidentificatie 2922231100).

Zaakidentificatie 2963883100, 3135926100, 2962610100 en 3218108100

Rondom bovengenoemd monument zijn meerdere vondsten bekend. Direct ten noorden van het monument werd een zwaardgreep uit mogelijk de ijzertijd (zaakidentificatie 2963883100) en Romeinse munten en gebruiksvoorwerpen (zaakidentificatie 3218116100) gevonden evenals een vuurstenen bijl uit het neolithicum (zaakidentificatie 3135926100). Ten westen van het monument en de Graafse Raam vond men een lanspunt uit de bronstijd – ijzertijd (zaakidentificatie 2962610100) en twee fibulae uit de (vroeg en midden-)Romeinse periode (zaakidentificatie 3218108100). Ten zuiden van het monument vond men enkele vuurstenen klingen uit het mesolithicum (zaakidentificatie 3018492100).

Zaakidentificatie 2899594100, 2773638100 en 2921227100

Op 100 meter ten westen van het plangebied (straat Zanddijk), iets ten zuiden van bovengenoemd monument, werd een bijl uit het neolithicum – bronstijd, aardewerk uit de Romeinse periode en een vroegmiddeleeuwse bijl gevonden (zaakidentificatie 2899594100). Ook vond men Romeinse gebruiksvoorwerpen en terra sigillata aardewerk evenals twee vroegmiddeleeuwse fibulae en meerdere aardewerkresten uit deze periode (zaakidentificatie 2773638100 en 2921227100).

Noordoostelijk en oostelijk van de dorpskern (Escharense Veld)

Zaakidentificatie 3279572100, 2153444100, 2156239100 en 3147355100

Op 50 meter ten oosten van het plangebied, aan de splitsing Meester Bongaardsweg – Graafsedijk, werd in 2007 een archeologische opgraving uitgevoerd naar aanleiding van een eerder uitgevoerd boor- en proefsleuvenonderzoek. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd in de bovengrond een losse vondst in de vorm van een fragment van een neolithische bijl aangetroffen. Een andere vondst uit de bovengrond betreft een aantal losse fragmenten van menselijk bot, waaronder in ieder geval een fragment van een schedel. Mogelijk zijn deze afkomstig van het kerkhof van de verdwenen middeleeuwse dorpskerk, die gelegen was ter plaatse van het huidige dorps huis. Tijdens de opgraving werd een nederzettingsterrein uit de periode 1075-1300 aangetroffen. Het aangetroffen vondstmateriaal bestond uit aardewerk, metaal, botmateriaal en hout. Het merendeel van het metaal is niet determineerbaar vanwege de slechte staat van het voorwerp. Het aardewerk is in goede staat en is te dateren tussen 1075 en 1900. Hiernaast komen ook enkele fragmenten voor te dateren tussen 0-900. In de periode tussen het begin van de jaartelling en circa 900 is waarschijnlijk ook bewoning aanwezig geweest (zaakidentificatie 3279572100 en 2156239100). In het noordelijke deel van het terrein werd in 1979 tijdens het uitgraven van een bouwput een middeleeuwse waterput aangetroffen, gemaakt van een uitgeholde boomstam (zaakidentificatie 3279572100). Direct ten oosten van deze locatie werden in 1982 paalsporen uit de periode ijzertijd – vroege middeleeuwen evenals aardewerk gevonden uit zowel de ijzertijd als uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen (uit zowel de Merovingische als de Karolingische periode).

Zaakidentificatie 3135967100, 2954349100, 3148919100 en 2773840100

Op 130 – 220 meter ten oosten van het plangebied zijn enkele vindplaatsen bekend. Er werden aardewerkresten uit zowel de vroege bronstijd, ijzertijd, Romeinse tijd als uit de vroege en late middeleeuwen aangetroffen. Ook vond men Romeinse gebruiksvoorwerpen en een vroegmiddeleeuwse fibula en een middeleeuwse waterput.

Zaakidentificatie 3263671100, 3227326100, 2881619100, 3263541100, 2772203100, 3253992100, 2954308100, 3232120100 en 3263525100

Op 50 tot 260 meter ten noordoosten van het plangebied, binnen de zandrug, zijn meerdere vondsten bekend. Er werden fibulae en gebruiksvoorwerpen, munten uit de Romeinse periode gevonden, meerdere aardewerkscherven en gebruiksvoorwerpen uit de vroege middeleeuwen als uit de late middeleeuwen en een zegelring uit de nieuwe tijd. Ook vond men een vuurstenen schrabber uit de periode paleolithicum – ijzertijd.

Zuidelijk van de dorpskern, Graafse Raam

Monumentnummer 5156

Ten zuiden van de Beerschemaasweg, op 35 meter van het plangebied, bevindt zich een monument van hoge archeologische waarde. Het betreft een terrein met sporen van bewoning uit de ijzertijd tot en met Romeinse tijd. Vondst van een aantal Romeinse scherven bij het afgraven van een oude dijk. In 1929 zijn ten noordwesten onder andere palen en vlechtwerk aangetroffen, naast Romeins aardewerk en tufsteen. Het maakt deel uit van deze site. Ten zuiden van het terrein zijn tijdens ontgravingen sporen (onder andere kuilen, waterputten) uit de midden- en late ijzertijd gevonden.

Zaakidentificatie 2802935100

Aan de Beerschemaasweg en hiermee binnen het plangebied, werd volgens een melding uit 1980 een koperen bijl uit de periode midden-neolithicum – vroege bronstijd gevonden.

Zaakidentificatie 2922523100, 3135918100, 3131340100 en 2907393100

Aan de Graafse Raam en ter hoogte van de splitsing met de Beerschemaasweg, zijn twee vindplaatsen bekend. In 1957 werden de resten gevonden van een Romeinse knuppelweg vervaardigd van boomstammen. De Romeinse datering is niet zeker (zaakidentificatie 2922523100). In 1982 werd nabij bovengenoemde locatie tijdens een extreem lage waterstand ter plaatse van de oever van de Graafse Raam drie "steigertjes van balken" aangetroffen (zaakidentificatie 3135918100). In de 19^e eeuw werd bij de brug over de Graafse Raam twee Frankische munten gevonden (zaakidentificatie 3131340100). Ook in 1931 werd door de archeoloog W.C. Braat op een weiland naast de genoemde brug palen aangetroffen. "Bij laag water staken tal van -naar het scheen- onderling verbonden palen boven water uit." Ook de archeoloog Dr. F.C. Bursch bracht in 1929 een bezoek en spreekt van "eenige vrij regelmatige stukken tufsteen" en hij nam daarbij ook een 30-tal palen waar, hetgeen hij zeker niet als een brug kon duiden. Het schijnt nooit verder te zijn onderzocht (zaakidentificatie 2907393100).

Zaakidentificatie 2769523100, 2921381100, 2899504100, 2951043100, 2907628100, 2773832100 en 2954340100

Direct ten zuiden van de Beerschemaasweg zijn een aantal vindplaatsen bekend. Onder meer werd een groot aantal Romeinse en vroegmiddeleeuws aardewerk en gebruiksvoorwerpen gevonden, evenals een stenen bijl uit de periode neolithicum – bronstijd, een lanspunt en armband en mogelijk andere voorwerpen uit de late bronstijd. Ook werd laatmiddeleeuws aardewerk gevonden, een munt uit de nieuwe tijd. Resten tussen de Karweg en de Graafse Raam van een gecombineerde koren- en oliemolen uit de 12^e eeuw.

Zaakidentificatie 2802935100

Aan de Beerschemaasweg werd in 2008 door Archeopro een booronderzoek uitgevoerd. Het terrein ligt tussen het huidige plangebied en monumentnummer 5156. De resultaten staan niet in Archis of Dans Easy vermeld.

Zaakidentificatie 3997987100 en 2922401100

Door Archeodienst werd aan de Beerschemaasweg een booronderzoek uitgevoerd in 2016. Op basis van de aantreffen grootschalige diepe bodemverstoring in het plangebied werd de hoge verwachting voor vindplaatsen uit het neolithicum tot en met de nieuwe tijd naar laag bijgesteld en werd geen vervolgonderzoek geadviseerd (zaakidentificatie 3997987100). Aan de zuidrand van het onderzoeksterrein werd een bronzen fibula uit de vroege middeleeuwen en een gouden munt uit 1605 aangetroffen (zaakidentificatie 2922401100).

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch kaartmateriaal

In het kader van het bureauonderzoek is historisch kaartmateriaal bestudeerd. Op het minuutplan uit het begin van de 19e eeuw (Figuur 10)²⁴ wordt meteen duidelijk dat het stratenpatroon van Escharen wel als zodanig te herkennen is, maar dat veel straten een andere, meer gekromde loop hebben. Dit geldt met name voor de Zanddijk en de Sint Machutusweg. De Korteweg en het Molenpad evenals de straten direct rondom de huidige kerk zijn anders gesitueerd. Er zijn dan ook weinig herkenningspunten, waaraan de huidige ligging aan opgehangen kan worden. De huidige Lambertuskerk uit 1863 is dan ook nog niet aanwezig. De huidige straten Molenpad en Meester Bongaardsweg liggen op deze kaart iets zuidelijker dan in de tegenwoordige situatie. De kleine dorpskern wordt gevormd door bebouwing aan deze straten. Ook aan de huidige Zanddijk en Beerschemaasweg is enige bebouwing aanwezig. Ter hoogte van de huidige straten Molenpad en Meester Bongaardsweg zijn twee gebouwen ingetekend. Volgens de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT)²⁵ behorende bij het minuutplan, staat het gebouw ter plaatse van de huidige Molenpad omschreven als “huis en erf”. Het gebouw ter plaatse van de huidige Meester Bongaardsweg staat omschreven als “school, huis en erf”. Ter plaatse van de huidige Lambertuskerk staan twee gebouwen ingetekend. Het noordelijke gebouw staat vermeld als “huis en erf”. Het zuidelijke gebouw staat als “kerk” vermeld. Beide gebouwen zijn in bezit van de “R.K. Kerk te Escharen”. Het zal hierbij om de schuurkerk gaan die na de bouw van de huidige Lambertuskerk in 1863 zal zijn gesloopt. Het andere gebouw betreft waarschijnlijk de pastorie. Het kleine cluster van bebouwing direct ten westen daarvan staan omschreven als “huis, schuur en erf”. Ook de andere gebouwen aan het Molenpad en de Korteweg staan als “huis (schuur) en erf” omschreven. Zowel het huis aan de Korteweg als het huis aan de splitsing met de Zanddijk lijken binnen de huidige loop van de genoemde straten te liggen. Aan de Zanddijk is ook de korenmolen ingetekend. Deze windmolen werd gebouwd in 1818. De Beerschemaasweg heeft wel grotendeels dezelfde loop als in de huidige situatie. Aan de splitsingen met de Zanddijk en de Graafschedijk staan ook meerdere gebouwen ingetekend (bekend als De Hekkens). Die staan omschreven als “huis (schuur) en erf”. De brug vanuit de Beerschemaasweg over de Graafse Raam staat vermeld als de “Estersche brug”. Ten zuiden bevindt zich een verbreding van de waterloop. Mogelijk een kolk als gevolg van een eerdere dijkdoorbraak.

Op de kaart uit 1870 (figuur 11) is het stratenpatroon nog grotendeels gelijk aan de situatie uit het begin van de 19e eeuw. Nu is te zien dat de huidige Lambertuskerk is gebouwd. Rondom de kerk bevindt zich het cluster van bebouwing dat de dorpskern van Escharen omvat. Aan de Beerschemaasweg zijn nog steeds enkele clusters van bebouwing aanwezig. Op de kaart is duidelijk de bedijkte weg Zanddijk te herkennen die verder naar het noorden doorloopt en aansluit aan de huidige Duisterstraatje, richting Grave. Op de kaart is goed te zien dat de hele kern van Escharen hoog in het landschap ligt, gelegen op de zandgronden. Het drassige dal van de Graafse Raam is lager gelegen en als weiland in gebruik.

Op de kaarten uit 1900 (figuur 12) en 1950 (figuur 13) zijn enige veranderingen te zien ten opzichte van de 19e-eeuwse situatie. Aan de Zanddijk en de Sint Machutusweg is nu wel meer bebouwing gerealiseerd, waaronder het voormalige raadhuis (zie paragraaf 3.3). Ook aan de Willem van Esterenweg ontstaat meer bebouwing.

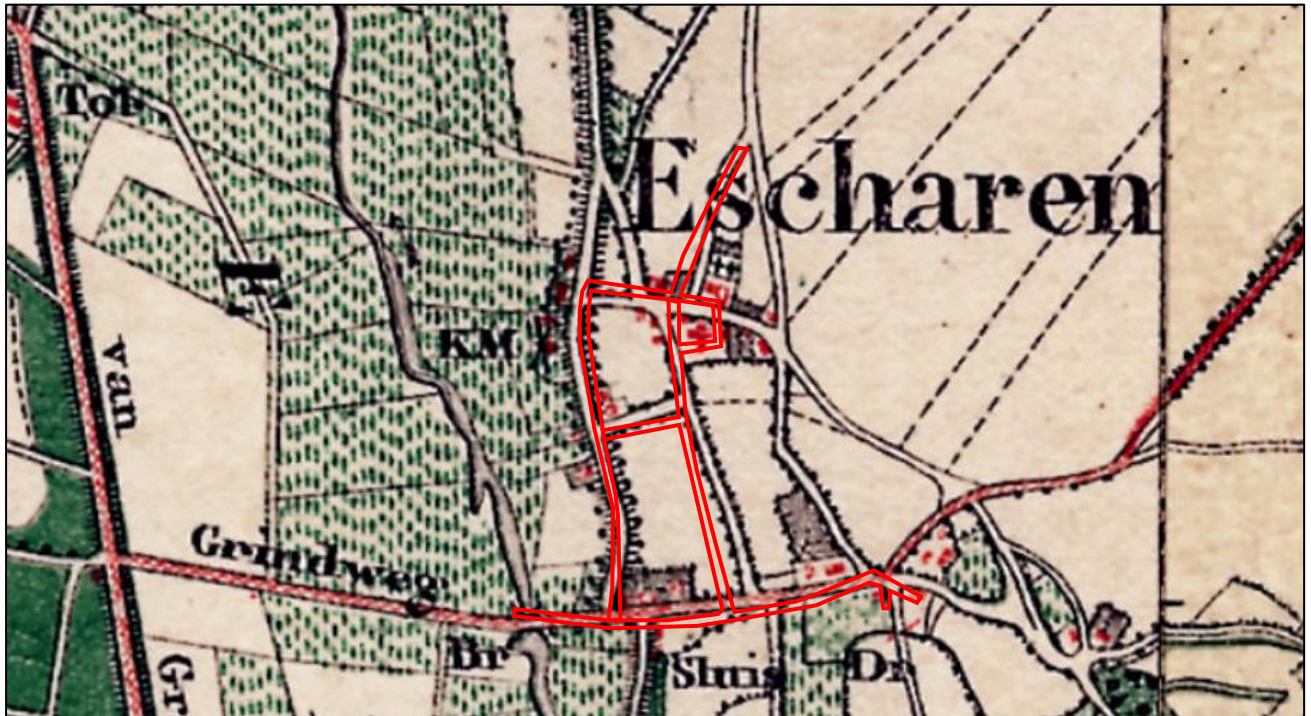
24 www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl Gemeente Gent, sectie A, blad 3. Minuutplannen zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kadasters) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

25 OAT = Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel. Dit is een register uit 1832 waarin diverse gegevens in vermeld staan die betrekking hebben op de betreffende percelen, zoals de eigenaar, beroep en woonplaats, alsmede het grondgebruik en de oppervlakte.

In de jaren zestig van de 20^e eeuw worden de straten, met name de Zanddijk en de Sint Machutusweg, rechtgetrokken en ontstaat het huidige stratenpatroon. De huidige Lindelaan, het straatje direct rondom de kerk, wordt in het begin van de 21^e eeuw aangelegd.



Figuur 10. Uitsneden van historische kadastrale minuutplans uit 1811-1832, met in het rood bij benadering het plangebied aangegeven (Bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl).



Figuur 11. Uitsnede van de historische kaart uit 1870, met in het rood het plangebied aangegeven (Bron: topotijdreis.nl).



Figuur 12. Uitsnede van de historische kaart uit circa 1900. Het plangebied is aangegeven met het rode kader (Bron: www.topotijdreis.nl).



Figuur 13. Uitsnede van de historische kaart uit circa 1950. Het plangebied is aangegeven met het rode kader (Bron: www.topotijdreis.nl).

4. VERWACHTINGSMODEL

Jager-verzamelaars uit het paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen. Bij voorkeur in de buurt van (open) water. Nabij gelegen watervoorzieningen waren belangrijk voor drinkwater en de aanwezige biodiversiteit. Dit vergemakkelijkt de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel.

Het plangebied is op de geomorfologische kaart niet gekarteerd, vanwege de ligging in bebouwd gebied. Door extrapolatie van de landschappelijke, bodemkundige gegevens en op basis van eerder uitgevoerd onderzoek, ligt het hele plangebied waarschijnlijk binnen een zone van dekzandwelvingen. Op het kaartbeeld van het AHN ligt het plangebied dan ook hoog in het landschap en worden bruine enkeerdgronden verwacht. Het maakt net als het nabij gelegen Gassel en Heihoek deel uit van een hoger gelegen dekzandeiland. In het zuidwesten grenzend aan het plangebied ligt het beekdal van de Graafse Raam. Deze waterloop loopt verder op circa 200 meter ten westen van het plangebied. De huidige loop van de Maas ligt op circa 1,2 kilometer ten noordoosten van het plangebied. Met name de hooggelegen zones in de directe nabijheid van water zal voor jager-verzamelaars een aantrekkelijke vestigingslocatie zijn geweest. In de omgeving van het plangebied zijn enkele vuurstenen artefacten bekend. Deze werden direct langs de Graafse Raam aangetroffen. Voor het zuidwestelijke deel van het plangebied geldt daarom een hoge verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum tot en met mesolithicum. Voor het overige deel van het plangebied geldt een middelhoge verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit deze perioden.

Binnen het plangebied worden enkeerd- en deels bekeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een opgebracht antropogeen dek (eerdlaag) dat een conserverende werking kan hebben op eventueel aanwezige archeologische resten. Eventueel aanwezige resten uit de periode laat-paleolithicum en mesolithicum worden onder de verwachte eerdlaag of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, vuursteenstrooiingen.

Vanaf het (laat-)neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door meer sedentaire nederzettingen. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf deze perioden heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

Het plangebied ligt op het westelijke deel van een hooggelegen zandeiland en bestaat waarschijnlijk uit dekzandwelvingen. In de directe omgeving zijn een zeer groot aantal vindplaatsen bekend uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen. Naast meerdere losse vondsten uit het neolithicum werden ook nederzettingen- en begravingsresten uit de bronstijd en een aantal nederzettingenresten uit zowel de ijzertijd als de Romeinse tijd aangetroffen, waaronder enkele huisplattegronden en een groot aantal losse vondsten. Ook werden meerdere nederzettingenresten uit de vroege middeleeuwen aangetroffen evenals begravingsresten uit deze periode. Deze vindplaatsen zijn gesitueerd binnen dezelfde landschappelijke situatie als het plangebied. Ter plaatse van de brug vanaf de Beerschemaasweg over de Graafse Raam zijn meerdere vondstmeldingen bekend van een Romeinse knuppelweg en/of brug vervaardigd van houten palen of boomstammen en van brokken tufsteen. Ook werden er vroegmiddeleeuwse munten gevonden. Ter plaatse zal oorspronkelijk een doorwaadbare plaats (voorde) aanwezig zijn geweest.

Op basis hiervan geldt voor het hele plangebied een hoge verwachting voor nederzittings- en begravingsresten uit zowel de periode neolithicum tot en met de bronstijd als voor de ijzertijd, Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Resten uit deze perioden worden onder de verwachte eerdlaag of in de oorspronkelijke bodem verwacht en kunnen bestaan uit cultuurlagen, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, botresten, houtskool, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen.

Het plangebied bestaat uit het westelijke deel van de bebouwde kom van Escharen. Het omvat het grootste deel van de dorpskern van Escharen inclusief het dorps hart met de Sint Lambertuskerk. Deze kern staat op de AMK aangegeven als een monument van hoge archeologische waarde. Escharen is in de vroege of hoge middeleeuwen als nederzetting ontstaan langs de Graafse Raam. Escharen ontstond als nederzetting rondom een Romaans kerkje uit omstreeks het jaar 1000. Dit kerkje en de latere middeleeuwse vervangers werden aangetroffen ter plaatse van het huidige dorps huis aan de splitsing van de Meester Bongaardsweg-Willem van Esterenweg, grenzend aan het plangebied. Rondom deze kerk ontstond een bescheiden nederzetting, waarbij de historische bebouwing zich vanaf de middeleeuwen concentreerde rondom de kerk (met name de huidige Meester Bongaardsweg) en aan de secundaire wegen zoals het Molenpad en de bedijkte weg Zanddijk, Sint Machutusweg (voormalige Dorpstraat). Uit historisch onderzoek en bestudering van historische kaarten blijkt dat ter plaatse meerdere historische bebouwing aanwezig is. Aan de zomerdijk Zanddijk lag naast historische boerderijen ook de voormalige korenmolen die mogelijk een voorganger uit de 17^e eeuw heeft gehad. Ook aan de splitsing van de Beerschemaasweg met de omliggende wegen Zanddijk, Graafschedijk en Rotscheweg bevonden zich bebouwingsclusters. Al deze bebouwing gaat aantoonbaar terug tot de 17^e en 18^e eeuw, maar zullen mogelijk middeleeuwse voorgangers hebben gekend.

Op basis van deze gegevens geldt voor het hele plangebied een hoge verwachting voor het aantreffen van nederzittings- en bebouwingsresten uit de periode hoge middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Dit geldt met name ook ter plaatse van de huidige straattracés, aangezien uit de historische gegevens blijkt dat in de 19^e en vroeg 20^e eeuw een groot deel van het stratenpatroon een andere, soms bochtiger verloop kende. Hierdoor kunnen resten ook onder het huidige stratenpatroon aanwezig zijn. Specifieke aandachtszones betreffen het huidige dorps hart rondom de in 1863 gebouwde Sint Lambertuskerk. Hier kunnen resten van de oudste middeleeuwse kern aangetroffen worden en concreet resten van de eind 19^e eeuw afgebroken schuurkerk uit 1672 en de hierbij aanwezige pastorie. Andere aandachtszones betreffen de in 1955 gesloopte korenmolen aan de Zanddijk en de bebouwingsclusters aan de Beerschemaasweg – Zanddijk en Beerschemaasweg – Graafschedijk.

Wat betreft de conservering en gaafheid van eventueel aanwezige archeologische resten kan het volgende gesteld worden: Wegens de verwachte aanwezigheid van een enkeerdgrond in het grootste deel van het plangebied en daarmee een plaggendek, zijn archeologische resten beschermd tegen latere invloeden. Ter plaatse van de beekerdgronden in het zuidwestelijke deel van het plangebied zal een eerdlaag aanwezig zijn. Over het algemeen kunnen (anorganische) vondsten en sporen onder zo'n dek in goede toestand worden aangetroffen. Mogelijke vuursteenvindplaatsen kunnen echter verstoord zijn geraakt bij de aanleg van het plaggendek en de eerste bewerking ervan. Hierdoor is vaak de top van de natuurlijk bodem opgenomen in het bovenliggende opgebrachte dek. Wat betreft eventueel aanwezige organische resten is het afhankelijk hoe diep het grondwater zit. Bij zowel hoge enkeerdgronden als bij de beekerdgronden zijn de omstandigheden voor het aantreffen van organische resten minder goed: door de lage grondwaterstand (GWT VI en VII) kunnen organische resten vaak enkel in dieper, waterhoudende sporen zoals waterputten bewaard blijven.

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats	Diepteligging sporen
Laat-paleolithicum – mesolithicum	Hoog (ZW-deel) Middelhoog (rest)	Bewoningssporen, kampementen: vuursteen artefacten, haardkuilen	Onder de eerdlaag in de oorspronkelijke bodem
Neolithicum – bronstijd	Hoog	Nederzettings- begravingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen, botresten, houtskool	Onder de eerdlaag in de oorspronkelijke bodem
IJzertijd, Romeinse tijd, vroege middeleeuwen	Hoog	Nederzettings- begravingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen, botresten, houtskool	Onder de eerdlaag in de oorspronkelijke bodem
Hoge middeleeuwen – nieuwe tijd	Hoog	Cultuurlaag, funderingsresten, water-/beerputten, natuursteen, fragmenten aardewerk, gebruiksvoorwerpen, sporen van agrarische activiteiten Resten historische straatniveaus, verhardingslagen, keien, karresporen, straatvuil, gebruiksvoorwerpen, afval	Vanaf het maaiveld

Tabel 1: Archeologische verwachting per periode

Bodemverstoring

In het verleden zullen ook de straatracés en trottoirs, mede als gevolg van civieltechnische werkzaamheden, tot een zekere bodemverstoring hebben geleid. Hierbij zal bodemverstoring tevens zijn opgetreden bij zowel de aanleg van het huidige riool als de aanleg van de voorgangers hiervan, alsook bij andere civieltechnische werkzaamheden binnen deze tracés.

5. AANBEVELINGEN

Uit basis van het bureauonderzoek geldt voor het plangebied een deels hoge en grotendeels middelhoge archeologische verwachting voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum – mesolithicum. Er geldt een hoge verwachting voor zowel nederzettings- als begravingsresten uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen. Voor de periode hoge middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd geldt een hoge verwachting voor zowel nederzettings- en bebouwingsresten.

Mogelijk zijn delen van de straattracés tot een bepaalde diepte verstoord als gevolg van de huidige riolering en andere civieltechnische werkzaamheden. Echter is uit de gegevens naar voren gekomen dat het huidige stratenpatroon voor een groot deel niet overeen komt met de historische situatie, waardoor archeologische resten uit de historische perioden (funderingen, paalkuilen, waterputten, etc.) tot diep in de bodem aanwezig kunnen zijn.

De hoge archeologische waarden die op de gemeentelijke beleidskaarten wordt gegeven (“gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische relevantie”), wordt bevestigd door onderhavige bureauonderzoek. Het plangebied beslaat het grootste deel van de historische kern van Escharen evenals de historische weg Zanddijk. Afgezien daarvan zijn in het overige deel van het plangebied meerdere historische bebouwingsclusters aanwezig en zijn in de directe omgeving van het plangebied een zeer groot aantal vindplaatsen aanwezig uit met name alle perioden vanaf het neolithicum.

Geadviseerd wordt om ter plaatse van het grootste deel van het tracé waar het riool zal worden vervangen, een actieve archeologische begeleiding uit te voeren.

Ter plaatse van het zuidelijke deel van de Sint Machutusweg (deel Korteweg tot Beerschemaasweg) en de Willem van Esterenweg kan voorsnog worden volstaan met een passieve archeologische begeleiding.

Bij een actieve begeleiding zal een erkende archeologische KNA-actor elke dag gedurende de civieltechnische werkzaamheden aanwezig zijn, waarbij hij/zij ruim de mogelijkheid dient te krijgen om eventueel aangetroffen sporen, structuren of vondsten te documenteren.

Een passieve archeologische begeleiding bestaat uit een dagelijkse inspectie door een erkende archeologische KNA-actor en zo nodig gedurende de dag een begeleiding door amateurarcheologen. De amateurarcheologen kunnen hierbij ook vondsten signaleren en dit melden aan de betrokken KNA-actor en/of de bevoegde overheid. Daar waar archeologische resten worden aangetroffen, wordt dit omgezet in een actieve archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden.

De archeologische begeleiding dient vooraf te worden uitgevoerd op basis van een nog op te stellen en door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

De resultaten van dit onderzoek dienen getoetst te worden door de bevoegde overheid (gemeente Grave), dat op basis van het uitgebrachte advies een besluit zal nemen. Wij willen de opdrachtgever erop wijzen dat dit selectieadvies nog niet betekent dat al bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten kunnen worden ondernomen.

LITERATUURLIJST

Bakker, de, H., 1966: *De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland, in Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*, Wageningen.

Bakker, de, H./J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*, Assen.

Berendsen, H.J.A., 1996 (herdruk 2008): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*, Assen.

Berkel, G. van/ K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en Historie*, Utrecht (Prisma).

Bont, de, C.H.M. / G.J. Maas, 2005: *Tussen Grave en Gennep en Arcen en Velden. Archeologische verwachtingen langs de boorden en in het winterbed van de Maas in het stuwpand Grave en het stuwpand Sambeek vanuit fysisch en historisch-geografisch perspectief*, Wageningen (Alterra-rapport 1174).

Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.

Genabeek, R.J.M., van, 2002: *Escharen, Oude kerk. Archeologisch onderzoek, 's-Hertogenbosch* (BAAC rapport 01.107).

Keunen, L.J./ E.H. Boshoven/ S. van der Veen/ B.J. Moonen/ N.W. Willemse, 2011: *Archeologisch erfgoed van Peelhorst en Maasdal. Een archeologische waarden- en verwachtingskaart en beleidsadvieskaart voor de gemeenten Sint Anthonis, Mill en St. Hubert, Grave en Landerd*, Weesp (RAAP rapport 2214).

Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.

Rensink, E./ H.J.T. Smeets/ M. Kosian/ H. Feiken/ B.I. Smit, 2016: *Archeologische Landschappenkaart van Nederland, versie 2.6*, Amersfoort.

Spek, T., 2004: *Het Drentse esdorpenlandschap, een historisch geografische studie*, Utrecht.

Stouthamer, E./ K.M. Cohen/ W.Z. Hoek, 2015: *De vorming van het land. Geologie en Geomorfologie*, Utrecht.

TNO, 2008: *Geologische overzichtskaart van Nederland*, (www.dinoloket.nl).

Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Digitale bronnen:

www.archis.cultureelerfgoed.nl

RCE, Archis3, zoeken & vinden)

www.bagviewer.kadaster.nl

Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)

www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl	Kadastraal minuutplan
www.cultureelerfgoed.nl	Bronnen en kaarten
www.esteren.nl	Website Digitale dorpsplein Escharen
www.estersheem.nl	Website Heemkunde Escharen
www.pdok.nl	Basisregistratie Grootchalige Topografie (2017), kadaster.
www.ruimtelijkeplannen.nl	Bestemmingsplan
www.topotijdreis.nl	Bonnebladen en Topografische kaarten van Nederland

Archeologische kaarten en databestanden:

Actueel Hoogtebestand van Nederland (2008-2019). AHN2 en AHN3 (Geraadpleegd via www.arcgis.com, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data).

Alterra 2009: *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000*, Wageningen UR (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data Alterra).

Alterra 2008: *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000*, Wageningen UR (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, bijlage in QGIS vervaardigd op basis van digitale data Alterra).

Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007 (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

Archeologisch Informatie Systeem II (Archis3), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2015 (Geraadpleegd via <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>).

RAAP 2011, *Archeologisch erfgoed van Peelhorst en Maasdal. Een archeologische waarden- en verwachtingskaart en beleidsadvieskaart voor de gemeenten Sint Anthonis, Mill en St. Hubert, Grave en Landerd, Kaartbijlage Beleidskaart*, Weesp (RAAP rapport 2214).

RAAP 2011, *Archeologisch erfgoed van Peelhorst en Maasdal. Een archeologische waarden- en verwachtingskaart en beleidsadvieskaart voor de gemeenten Sint Anthonis, Mill en St. Hubert, Grave en Landerd, Kaartbijlage Waarden- en verwachtingskaart*, Weesp (RAAP rapport 2214).

RAAP 2011, *Archeologisch erfgoed van Peelhorst en Maasdal. Een archeologische waarden- en verwachtingskaart en beleidsadvieskaart voor de gemeenten Sint Anthonis, Mill en St. Hubert, Grave en Landerd, Kaartbijlage Geomorfogenetische kaart*, Weesp (RAAP rapport 2214).

Bijlage 1

Topografische ligging onderzoeksgebied

179000

180000

181000

418000

418000

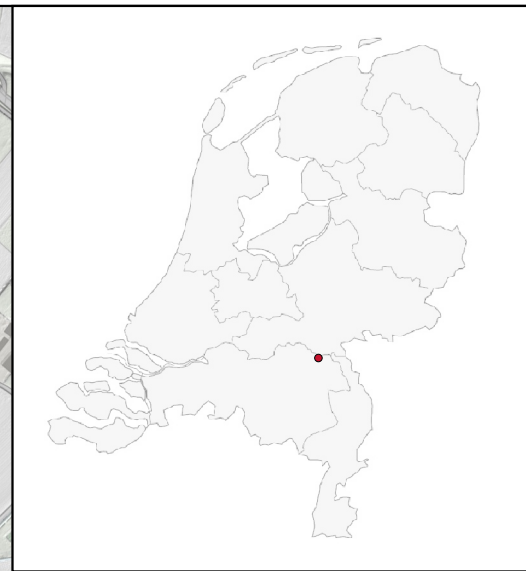
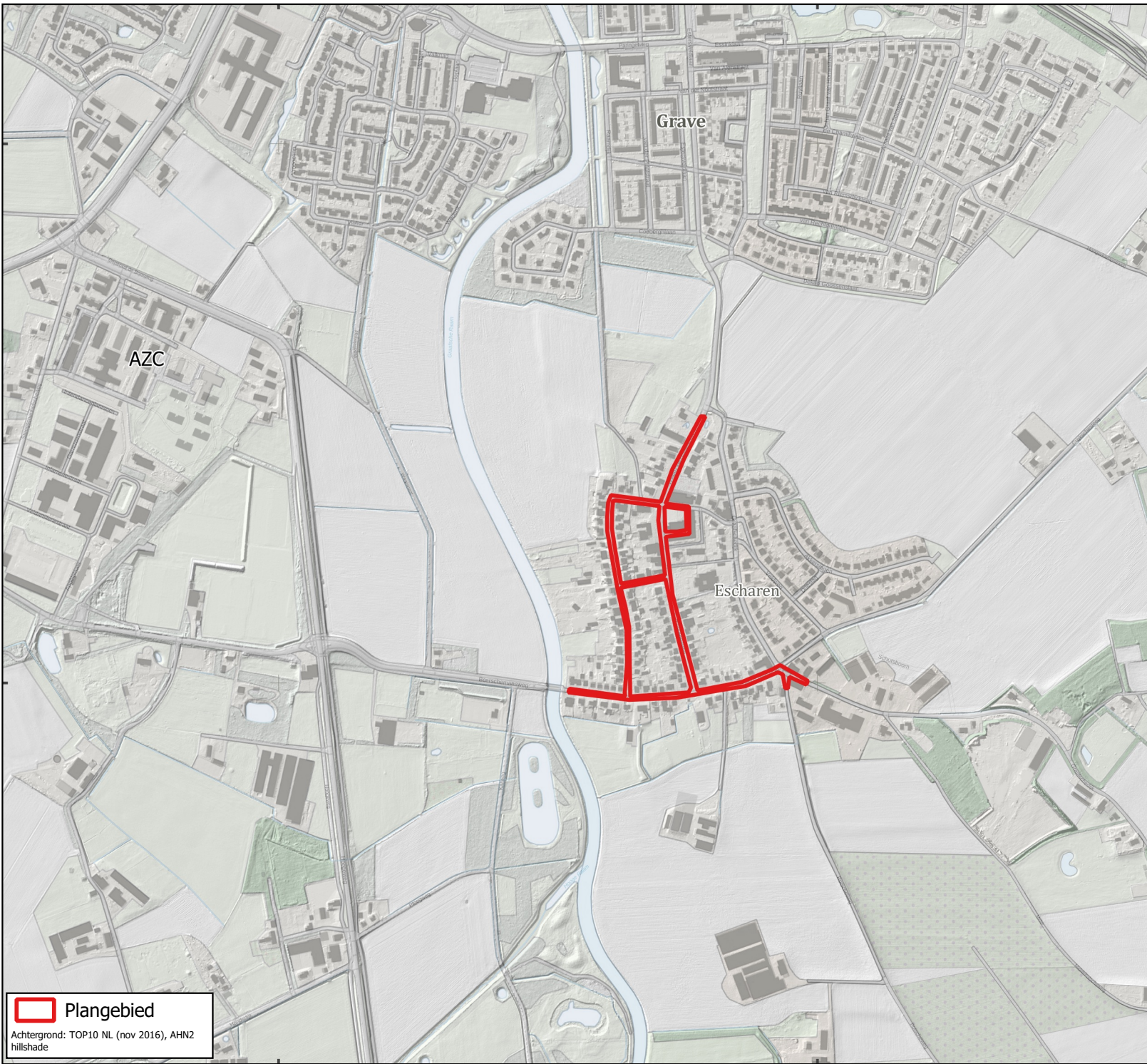
417000

417000

179000

180000

181000





 **Plangebied**
 Achtergrond: TOP10 NL (nov 2016), AHN2 hillshade

Bijlage 1: Topografische ligging onderzoeksgebied

AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000

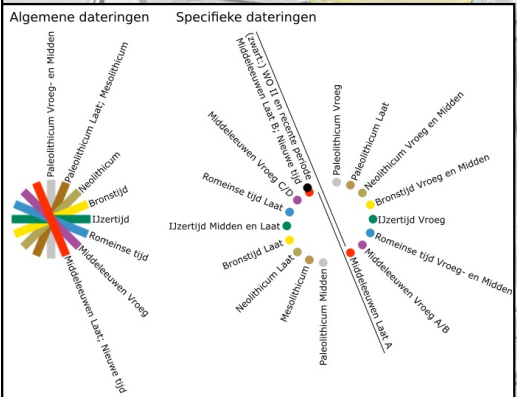
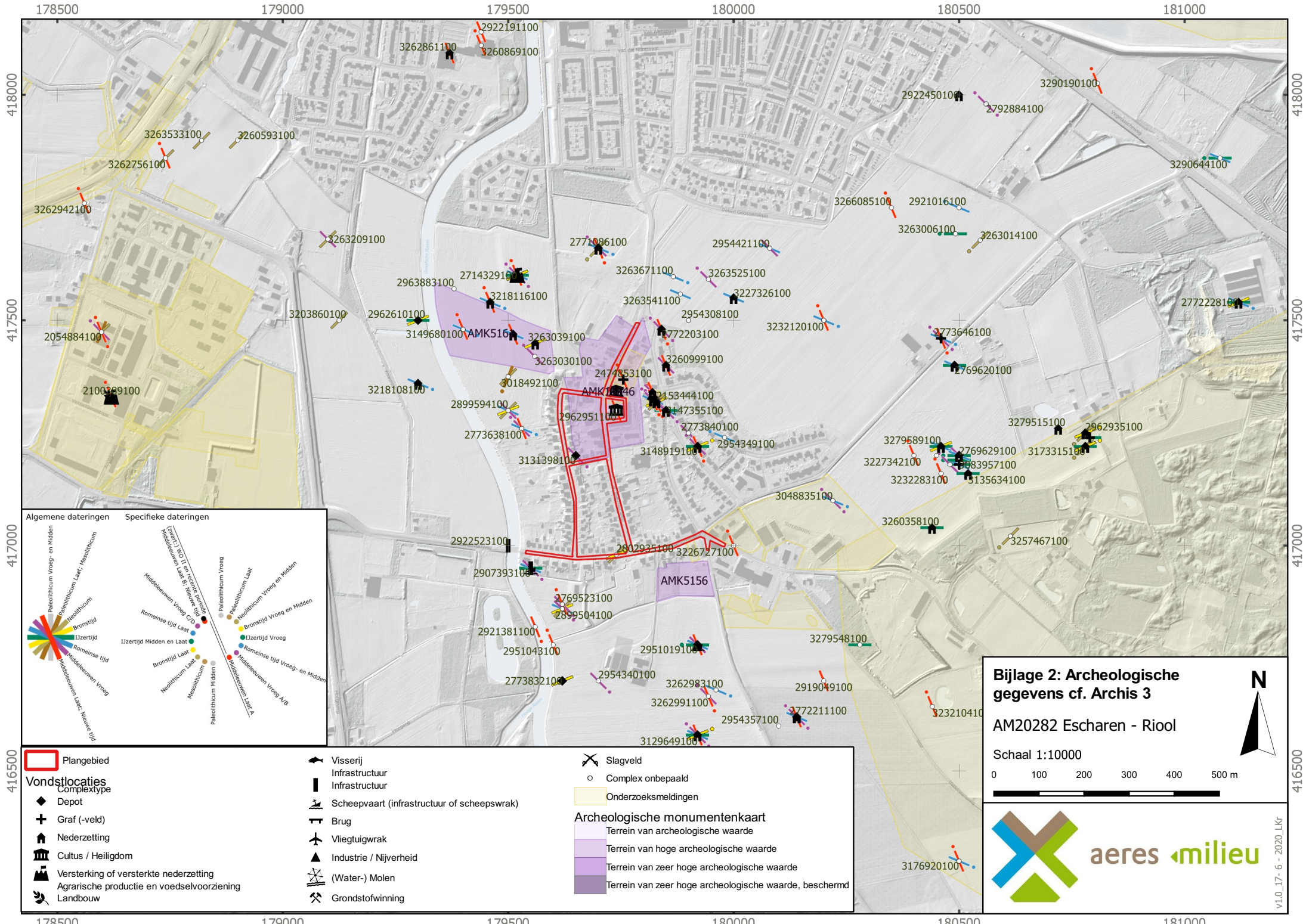




aeres milieu

V1.0_17-6-2020_Lkr

Bijlage 2

Archeologische gegevens conform Archis 3



- Plangebied
- Vondstlocaties**
- Complextype
 - ◆ Depot
 - + Graf (-veld)
 - 🏠 Nederzetting
 - ⛪ Cultus / Heiligdom
 - 🏰 Versterking of versterkte nederzetting
 - 🌾 Agrarische productie en voedselvoorziening
 - 🌿 Landbouw
- 🏠 Visserij
 - 🛤️ Infrastructuur
 - 🚢 Scheepvaart (infrastructuur of scheepswrak)
 - 🚶 Brug
 - ✈️ Vliegtuigwrak
 - 🏭 Industrie / Nijverheid
 - ⚙️ (Water-) Molen
 - ⚒️ Grondstofwinning
- ✂️ Slagveld
 - Complex onbepaald
 - 🟡 Onderzoeksmeldingen
- Archeologische monumentenkaart**
 - 🟡 Terrein van archeologische waarde
 - 🟠 Terrein van hoge archeologische waarde
 - 🟣 Terrein van zeer hoge archeologische waarde
 - 🟤 Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

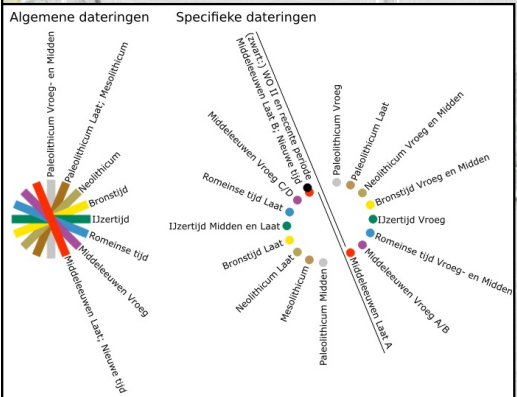
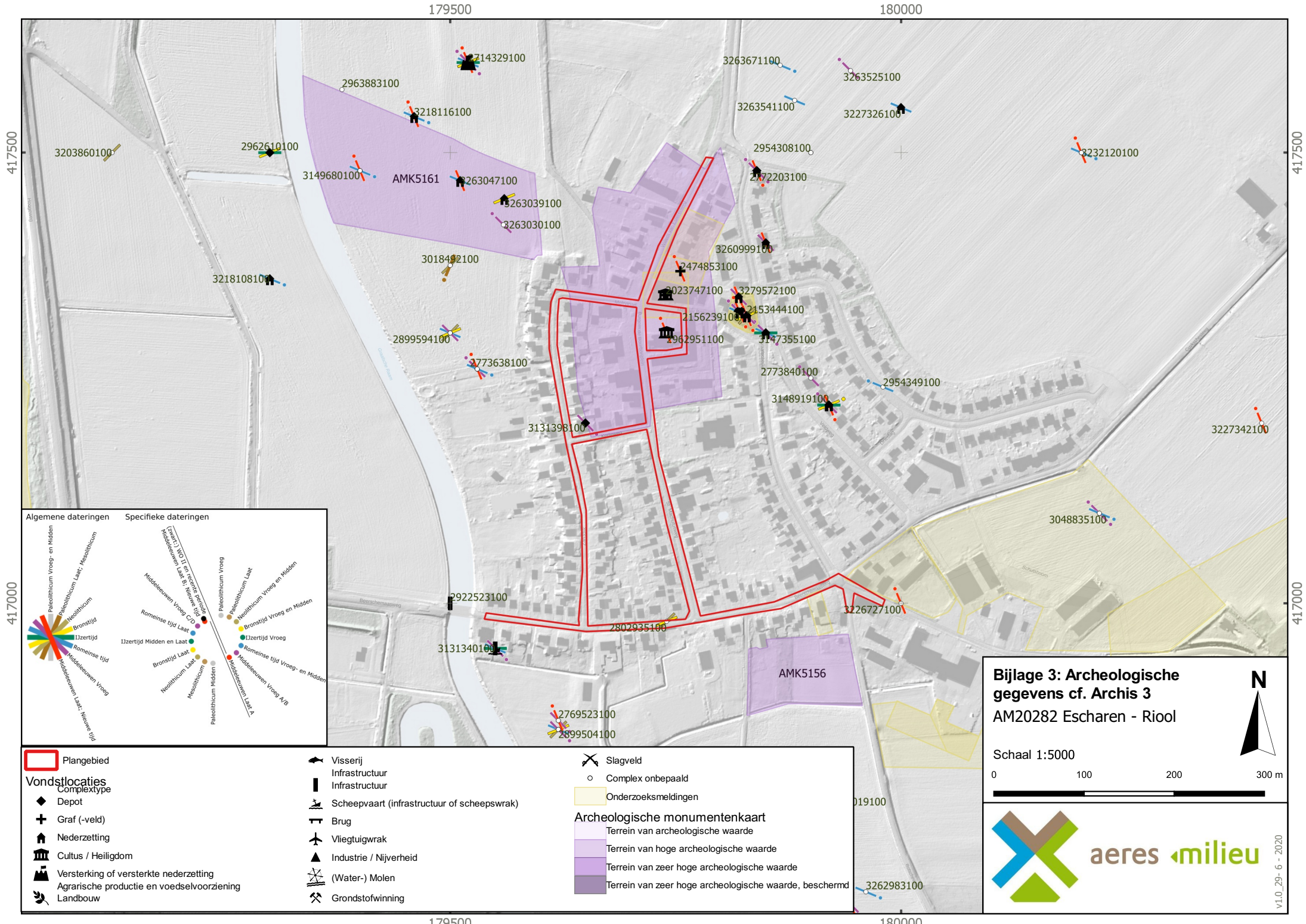
Bijlage 2: Archeologische gegevens cf. Archis 3

AM20282 Escharen - Riol

Schaal 1:10000

0 100 200 300 400 500 m





- Plangebied
- Vondstlocaties**
- Complextype
- Depot
- Graf (-veld)
- Nederzetting
- Cultus / Heiligdom
- Versterking of versterkte nederzetting
- Agrarische productie en voedselvoorziening
- Landbouw
- Visserij
- Infrastructuur
- Scheepvaart (infrastructuur of scheepswrak)
- Brug
- Vliegtuigwrak
- (Water-) Molen
- Grondstofwinning
- Slagveld
- Complex onbepaald
- Onderzoeksmeldingen

- Archeologische monumentenkaart**
- Terrein van archeologische waarde
 - Terrein van hoge archeologische waarde
 - Terrein van zeer hoge archeologische waarde
 - Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Bijlage 3: Archeologische gegevens cf. Archis 3
AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:5000

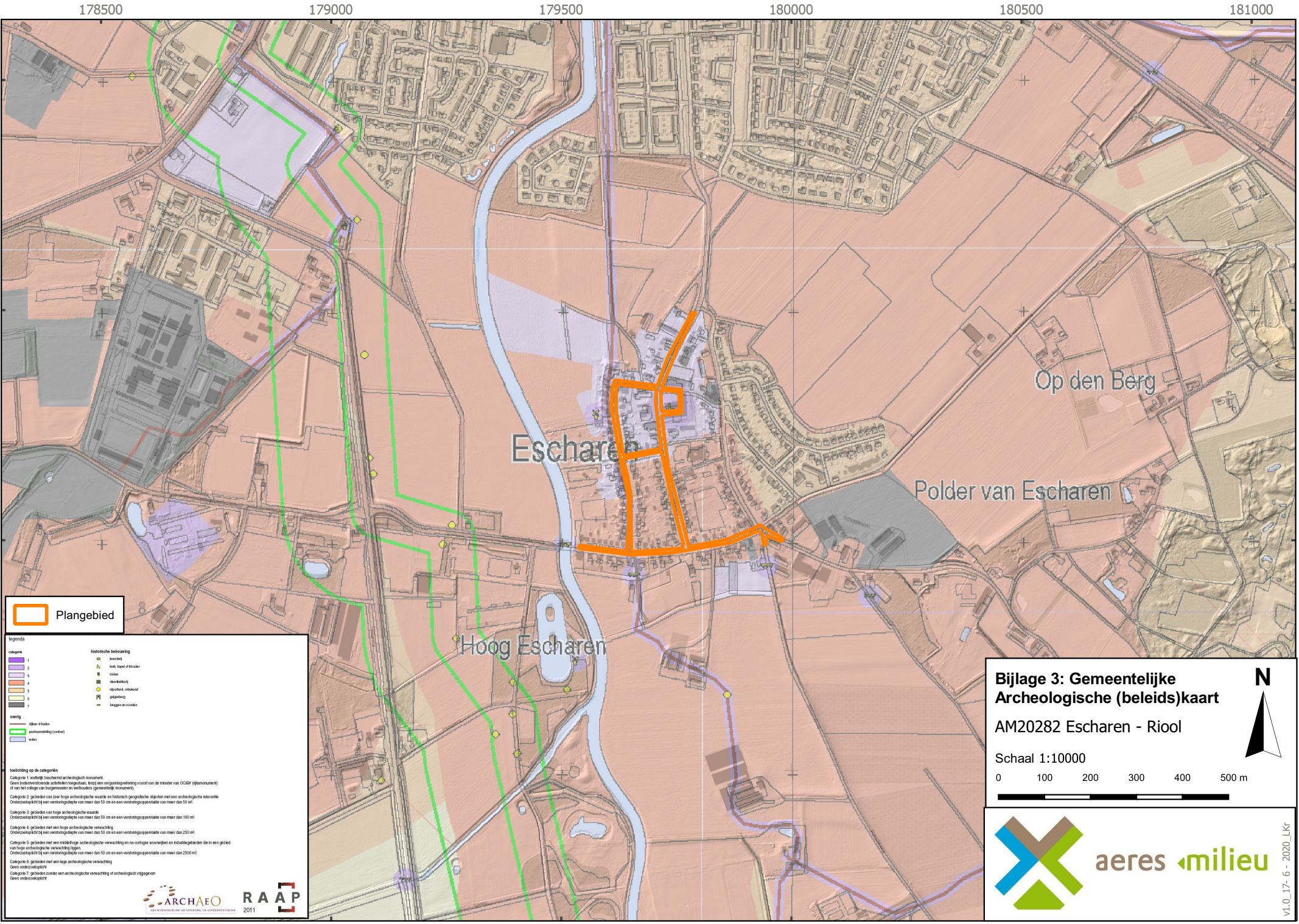
0 100 200 300 m

aeres milieu

v1.0_29-6-2020















Bijlage 3A

Archeologische beleidskaart gemeente Grave






 Plangebied

Legende

 1	 landbouw
 2	 kerk, kerkhof of klooster
 3	 molen
 4	 steenbakkerij
 5	 rijwielwiel, veldwiel
 6	 glasoven
 7	 tegelen en voorsten

overig

-  dijken of kaden
-  (ver)besteding (concreet)
-  water

Toelichting op de categorieën

Categorie 1: wettelijk beschermd archeologisch monument
 Geen bodemverontreiniging, afvalstoffen, gasleiding, leiding, een vergoedingsaanspraak vooraf van de minister van OC&W (rijnoverstroom) of van het college van burgemeester en wethouders (gemeentelijk monument).

Categorie 2: gebieden van zeer hoge archeologische waarde en historisch geografische objecten met een archeologische waarde
 Onderzoekplicht bij een verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en een verstoringsoppervlakte van meer dan 50 m².

Categorie 3: gebieden van hoge archeologische waarde
 Onderzoekplicht bij een verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en een verstoringsoppervlakte van meer dan 100 m².

Categorie 4: gebieden met een hoge archeologische verwachting
 Onderzoekplicht bij een verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en een verstoringsoppervlakte van meer dan 250 m².

Categorie 5: gebieden met een matige hoge archeologische verwachting en nu-ortige woonwijken en industriële gebieden die in een gebied van hoge archeologische verwachting liggen.
 Onderzoekplicht bij een verstoringsdiepte van meer dan 50 cm en een verstoringsoppervlakte van meer dan 250 m².

Categorie 6: gebieden met een lage archeologische verwachting
 Geen onderzoekplicht.


Categorie 7: gebieden zonder een archeologische verwachting of archeologisch vrijgegeven
 Geen onderzoekplicht.

Bijlage 3: Gemeentelijke Archeologische (beleids)kaart

AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000

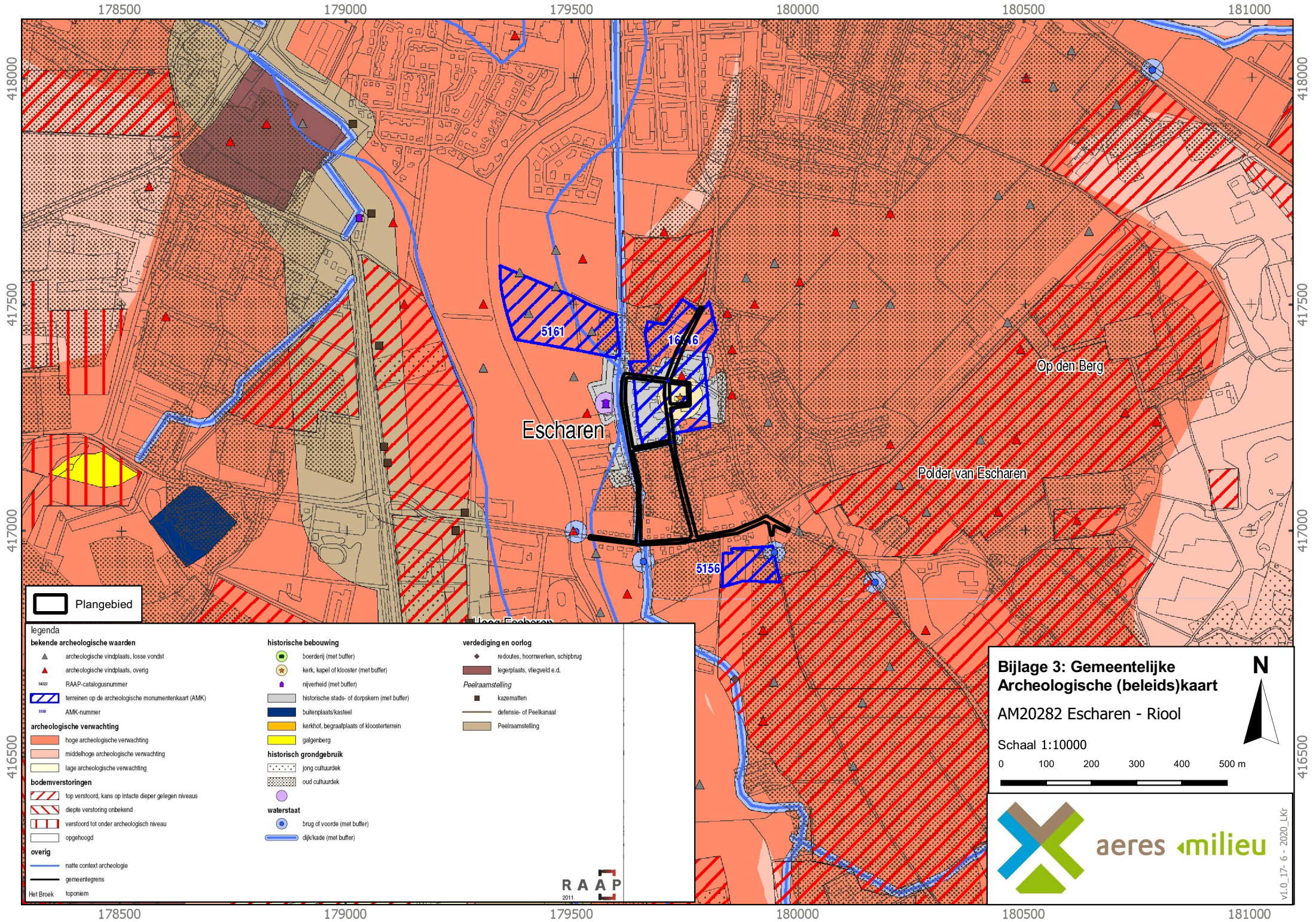
0 100 200 300 400 500 m




V1.0_17-6-2020_Lkr

Bijlage 3B

Archeologische waarden- en verwachtingskaart gemeente Grave



Plangebied

legenda

bekende archeologische waarden

- archeologische vindplaats, losse vondst
- archeologische vindplaats, overig
- 0402 RAAP-catalogusnummer
- terreinen op de archeologische monumentenkaart (AMK)
- 5156 AMK-nummer

archeologische verwachting

- hoge archeologische verwachting
- middelhoge archeologische verwachting
- lage archeologische verwachting

bodemverstoringen

- top verstoord, kans op intacte dieper gelegen niveaus
- diepte verstoring onbekend
- verstoord tot onder archeologisch niveau
- opgehoogd

overig

- natte context archeologie
- gemeentegrens

Het Broek toponiem

historische bebouwing

- boerderij (met buffer)
- kerk, kapel of klooster (met buffer)
- nijverheid (met buffer)
- historische stads- of dorpskern (met buffer)
- buitenplaats/kasteel
- kerkhof, begraafplaats of kloosterterrein
- galgenberg

historisch grondgebruik

- jong cultuurland
- oud cultuurland

waterstaat

- brug of voorde (met buffer)
- dijk/kade (met buffer)

verdediging en oorlog

- redoutes, hoornwerken, schipbrug
- legerplaats, vliegveld e.d.

Peelraamstelling

- kazematten
- delensie- of Peelkanaal
- Peelraamstelling

Bijlage 3: Gemeentelijke Archeologische (beleids)kaart

AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000

0 100 200 300 400 500 m

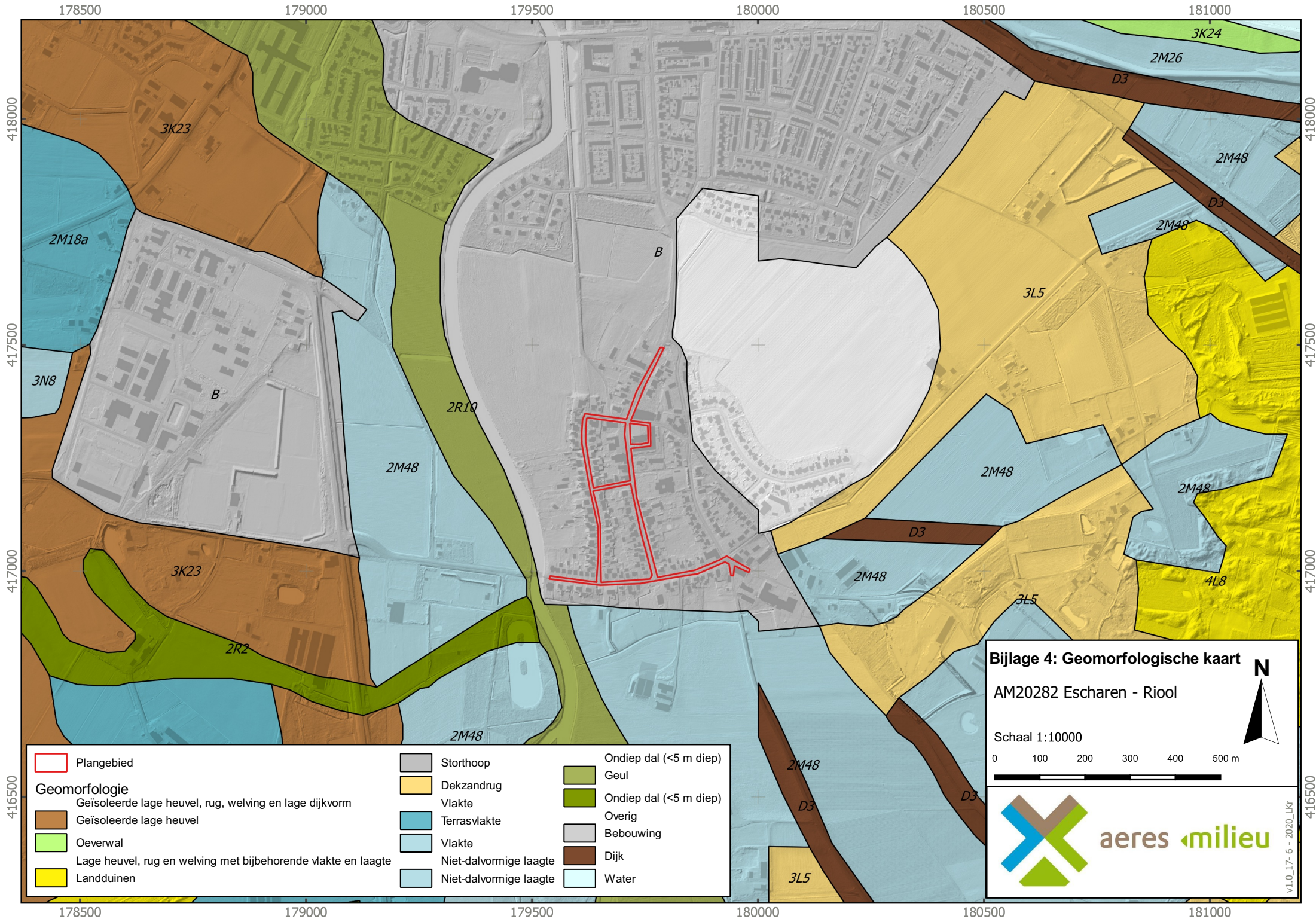


RAAP
2011

v1.0_17-6-2020_Lkr

Bijlage 4A

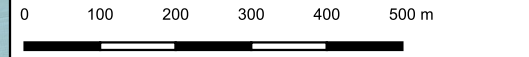
Overzicht geomorfologische kaart



Bijlage 4: Geomorfologische kaart

AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000



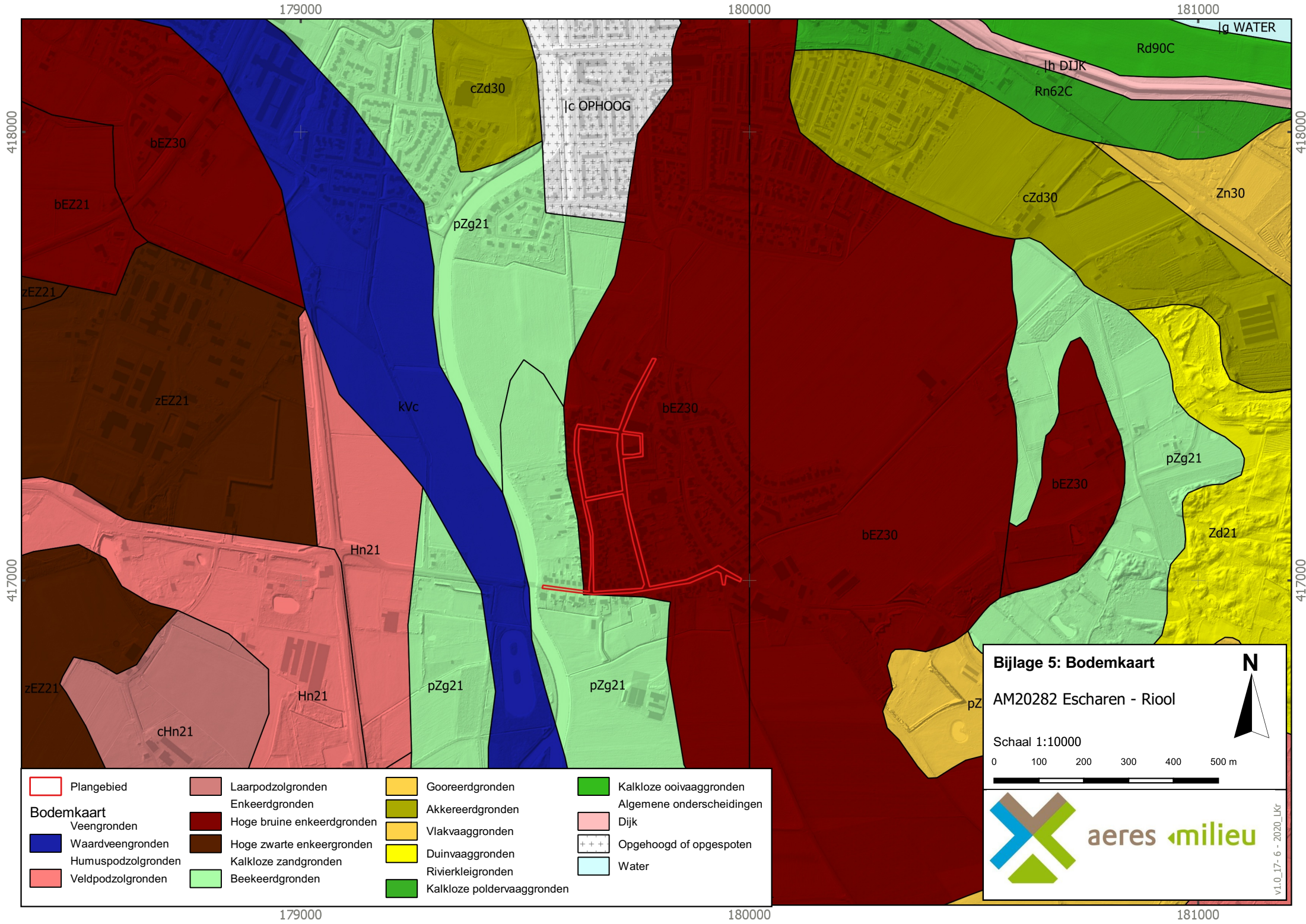
Plangebied	Storchloop	Ondiep dal (<5 m diep)
Geomorfologie	Dekzandrug	Geul
Geïsoleerde lage heuvel, rug, welling en lage dijkvorm	Vlakte	Ondiep dal (<5 m diep)
Geïsoleerde lage heuvel	Terrasvlakte	Overig
Oeverwal	Vlakte	Bebouwing
Landduinen	Niet-dalvormige laagte	Dijk
	Niet-dalvormige laagte	Water

Bijlage 4B

Overzicht geomorfogenetische kaart

Bijlage 5

Overzicht bodemkaart



Plangebied	Laarpodzolgronden	Gooreerdgronden	Kalkloze ooivaaggronden
Bodemkaart	Enkeerdgronden	Akkereerdgronden	Algemene onderscheidingen
Veengronden	Hoge bruine enkeerdgronden	Vlakvaaggronden	Dijk
Waardveengronden	Hoge zwarte enkeerdgronden	Duinvaaggronden	Opgehoogd of opgespoten
Humuspodzolgronden	Kalkloze zandgronden	Rivierkleigronden	Water
Veldpodzolgronden	Beekeerdgronden	Kalkloze poldervaaggronden	

Bijlage 5: Bodemkaart
 AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000

0 100 200 300 400 500 m

N

v1.0_17-6-2020_LKR

Bijlage 6

Reliëfkaart





Bijlage 6: Reliëfkaart

AM20282 Escharen - Riool

Schaal 1:10000

0 100 200 300 400 500 m



aeres milieuv

v1.0_17-6 - 2020_Lkr